Муқәддәс Китап

Тәврат 15-қисим

«Әзра»

© Муқәддәс Китап 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчә Муқәддәс тәржимиси»

Тәврат 15-қисим

«Әзра»

Кириш сөз

Китапниң арқа көрүнүши вә мәзмуни

Мәзкур қисқа китап Исраилниң Бабилдики «сүргүнлүги»дин өз жутиға қайтип келиши вә кейинки сәксән нәччә жиллиқ қисқа тарихниң хатирисидур (миладийәдин илгәрки 539-жилидин 457-жилиғичә).

Исраил Худаға болған вапасизлиғи, өткүзгән бутпәрәслиги һәмдә һәр хил итаәтсизликлири түпәйлидин өз жутидин айрилип Бабилда йәтмиш жил сүргүн болған еди (миладийәдин илгәрки 605-жилидин 538-жилиғичә). Йәшая пәйғәмбәрниң 150 жил илгәрки бир бешарити бойичә, Парс императори Қорәш: — «Барлиқ сүргүн болған хәлиқләр халиса, өз жутиға қайтишқа иҗазәт» дегән кишини һәйран қаларлиқ бир ярлиқ чүшириду. Йәшая пәйғәмбәр шу бешаритидә һәтта шу мунәввәр императорниң исминиму алдин-ала ейтиду. Пүткүл дуния тарихида буниңдин башқа ашундақ бир ярлиқ йоқ дейәрлик. Бу умумий ярлиқтин башқа, Қорәш қайтмақчи болған Йәһудий хәлқигә йәнә: «Силәр 70 жил илгири вәйран қилинған Йерусалимдики ибадәтханини яңливаштин қуруңлар, шуниң билән силәр қайтидин қурбанлиқ қилалайдиған, мәнки император үчүн вә аиләмдикиләр үчүн дуа қилаялидиған болисиләр» дегән йәнә бир ярлиқни чүширип, уларға интайин зор бир һәдийә инъам қилиду.

Һалбуки, пәқәт чәклик бир қисим адәмләрла шундақ қилишни талливалди. Қалған кишиләр Месопотамийәдә туруверди. Улар шу йәрниң раһәт турмушиға көнүп қалған, әслидики деханчилиқ һаятини содигәрликкә алмаштурған бир хәлиқ болуп қалған еди. Бу вәзийәтниң давамлишиши билән Йәһудий хәлқиниң сода қилиш қабилийитиниң даңқи чиққан.

Қайтип кәлгән кишиләр («Худаниң қалдиси») зор үмүтләр билән қайтти; Йәшая, Йәрәмия вә Әзакиял пәйғәмбәрләр «Қутқазғучи-Мәсиһ» вә Униң тилсимат падишалиғи тоғрилиқ карамәт бешарәтләрни бәргән еди. Кишиләрниң «бу бешарәтләр тезла әмәлгә ашуруламдикин» дәйдиған зор үмүтлири бар еди. Бирақ улар қайтип кәлгәндә, өзиниң өйлирини, деханчилиқ мәйданлирини қайта қуруштики җапалиқ ишларға йүзләнгән еди. Униң үстигә әтраптики әлләр уларға көп аваричилик селип бәрди. Шуңа мәзкур китап вә «Нәһәмия» дегән китаптиму қайтип кәлгән кишиләрниң исимлирини хатирилигән узун тизимликләрниң тепилғанлиғи адәмни һәйран қалдурарлиқ иш әмәс. Булар батур, җәсур кишиләргә болған һөрмәтни ипадиләйдиған тизимликләрдур.

Әлвәттә, Исраил өзи мустәқил дөләт әмәс еди, бәлки Парс империйәсигә беқинди еди («Әзра», 1-3-бап).

«Әзра»

Әслидә Сулайман салған «муқәддәс ибадәтхана»ниң қайта қурулушида миладийәдин илгири 535-жили иш башланған болсиму, бирақ хәлиқ униңдин тезла қол үзгән еди. Буниң сәвәплири аз әмәс еди. Буниңдики чоң сәвәп, әтраптики әлләр ибадәтхана тоғрилиқ: «Бу ишлар исиянниң башлиниши» дегәндәк ғевәт-шикайәтләрни чиқарған, кейинки Парс императори униңға ишинип кәткән һәмдә қурулушни дәрһал тохтитиш керәк, дегән ярлиқни чүшәргән еди. Қурулуш 15 жил тохтитип қоюлған еди.

Бирақ Йәшаяниң 200 жил илгәрки бешарити бойичә рошәнки, ибадәтханиниң қурулуши Худаниң ирадиси еди. Худа икки адәмни, йәни Һагай вә Зәкәрия пәйғәмбәрләрни орнидин турғузди. Гәрчә императорниң «тохтитиш ярлиғи» чүшәргәнлиги түпәйлидин, қайта қурулуш қилғучиларниң жазаға учраш мүмкинчилиги болсиму, улар хәлиққә: — У муқәддәс иш пүтмисә болмайду дәп, күчлүк риғбәтләндүридиған сөзләрни йәткүзди.

Бу хәлиқләр һәр дәвирдә әслинип тәриплинишкә лайиқки, улар Худаниң уларниң бехәтәрлигини капаләтләйдиғанлиғиға һеч ташқи испат болмиған әһвалда, жан-дил билән Худаниң сөзини қобул қилип қурулушқа киришти. Худа уларниң иманини һәйран қаларлиқ йолда тәстиқлиди. Узун өтмәйла, император өзи ханлиқ жилнамиләрни тәкшүртүп Қорәшниң он алтә жил илгәрки ибадәтханини қуруш тоғрилиқ ярлиғини тепип, ишни тезла пүттүрүш үчүн өз ғәзнисидин көп мәбләғ ажратти («Әзра», 4-6-бап). Һагайниң бешаритиниң шундақ тәстиқлиниши хәлиқниң иманини техиму күчәйтти. Пәқәт төрт йерим жил ичидила улар бенани пүткүзди.

Мана бу «Әзра» дегән китапниң биринчи қисминиң мәзмунидур (1-6-бап).

Исраилниң Бабил императори Небоқаднәсар тәрипидин сүргүн қилинишида үч басқуч болған еди (авалқи икки басқучта зораванлиқ ишлири анчә болмиған еди). Биринчисидә шаһ аилиси вә ақсүйәкләрниң көпинчиси (жүмлидин Даниял пәйғәмбәр, миладийәдин илгири 605-жили), иккинчисидә уста һүнәрвәнләр вә содигәрләр (Әзакиял пәйғәмбәр уларниң ичидә еди, миладийәдин илгири 597-жили) сүргүн қилинди. Ахирисида Бабил қошунлири Йерусалимға һужум қилип, қалған барлиқ аһалиниң һәммисини дегидәк әсир қилип сүргүн қилди (миладийәдин илгири 587-жили).

Шуниңға охшаш Пәләстингә «қайтиш»му үч басқучта болған. Жуқирида ейтқинимиздәк, қайтқанларниң сани бәк аз еди. Қайтишлар төвәндикидәк: —

1-қайтиш: — миладийәдин илгири 537-жили, Зәруббапәл йетәклигән, тәхминән 50000 адәм

2-қайтиш: — миладийәдин илгири 458-жили, Әзра йетәклигән, тәхминән 1800 адәм

3-қайтиш: — миладийәдин илгири 445-444-жили, Нәһәмия йетәклигән; пәқәт бир нәччә һүнәрвәнләрла еди.

«Әзра» дегән китапниң иккинчи қисми иккинчи «қайтиш» жәрияни вә униң йетәкчиси болған Әзра тоғрилиқ хатиридур.

«Әзра»

Униң «Әзра» дегән исминиң мәнаси «ярдәм»дур. Хелә рошәнки, у Парс империйәсидә наһайити инавәтлик, мунәввәр адәм еди вә әң муһими, у һәм ихласмән һәм Тәврат-қанунға пишшиқ, билимлик алим еди (7:6, 10). У Худаға таянған адәм еди (8:21-23); у Йерусалимда җисманий һәм роһий күрәш қиливатқан, нурғун қийинчилиқлар астида туруватқан «сүргүнлүктин қайтқанлар»ға һәмраһ болуп уларниң хизмитидә болуш үчүн өзиниң Бабилдики раһәтлик турмушини ташлашқа рази болған болса керәк. Уни Йәһудийәгә әвәткән император Артахшашта (Артаксәрксис) болса, Әстәр ханишниң өгәй оғли еди вә шүбһисизки, у шу ихласмән вә улуқ өгәй анисидин тәсирләнгән еди (Әстәр Артахшаштаниң атиси Ксәрксисниң кейинки ханиш еди). Йәнә рошәнки, Артахшаштаниң Әзраға толиму зор ишәши бар еди (униңға тапшурған алтун-күмүч вә есил буюмларниң қиммити аз дегәндиму 300 миллион доллардин ашқан еди).

Әйни текстләрдә дейилмигән болсиму, шүбһисизки, Әзра қайтқан вақтида сүргүнлүктин «Йәһудийә өлкиси»гә қайтқанлар арисида тәртип-аманлиқ хелә бузулди дәп пәрәз қилсақ хата болмайду. Әмәлийәттә шу вақиттики Йәһудийә өлкисидә туруватқанлар дәсләптә қайтқанларниң иккинчи яки үчинчи әвлатлири болуп, әслидә Худаниң Зәруббапәл, Йәшуа, Һагай вә Зәкәрияларниң дәвридә көрсәткән әҗайип мөҗизилирини көрүп бақмиған, шундақла асанла яман йолларға аздурулатти. Уларниң арисидики тәртипсизликләр Парс императори вә мәслиһәтчилириниң хелә бешини қатуридиған иш болған болса керәк; тарих һәтта бүгүнму бизгә шуни аян қиливатидуки, Оттура Шәриқтә, болупму Ибраһимниң әвлатлири арисида тәприқә-тиничсизлиқ чиқса, у тездин пүткүл дунияға тәсир йәткүзүши мүмкин. Императорниң ақиланә тәдбири өлкини идарә қилишқа өзи Йәһудий болған бириси, йәни Әзрани баш валий болушқа тайинлаштин ибарәт еди. Әзрани әвәтишниң мәқсити:— «**Худайиңниң Тәврат-қанунини билгән, барлиқ хәлиқниң дәвасини сорайдиған, уларни идарә қилидиған сорақчи вә һакимларни тайинлаш**» еди (7:25).

Парс падишасиниң қараридин Худаниң Өз хәлқигә болған меһриванлиғи, шуниңдәк улар үчүн дуниядики барлиқ ишларни идарә қилип, уларниң һаҗитидин қандақ чиққанлиғи рошән көрүниду. Чүнки Әзра пәқәт пак-диянәтлик валий болупла қалмай, бәлки хәлиқни Худаниң йоллириға қайтишқа йетәкчилик қилғучи болди. «Қошумчә сөз»имиздә биз йәнә: (а) Худаниң муддиа-мәхсәтлириниң шу вақитларда қандақ йол билән әмәлгә ашурулғанлиғи; (ә) Мәзкур китапниң муәллипи ким екәнлиги һәмдә йезиш мәхситиниң немә екәнлиги үстидә тохтилимиз.

Мәзмун: —

(I) — Бабилдин биринчи қайтиш (1-2-бап)
1-бап: Қорәшниң ибадәтханини қуруш тоғрилиқ ярлиғи
2-бап: Зәруббапәл вә һәмраһлириниң Бабилдин Йерусалимға чиқиши

(II) — Ибадәтханини қайтидин қуруш (3-6-бап)
3-бап: Каһин Йәшуа: қурбангаһ вә ибадәтханиниң һуллири
4-бап: Парс императори «Аһашверош» (Смәрдис); әрзниң қобул қилиниши
5-6-бап: Парс императори «Дариус» — Әрз тапшурувилиши вә ярлиқ әвәтиши

(III) — Бабилдин иккинчи қайтиш (7-8-бап)
7-бап: (а) — Әзра вә һәмраһлириниң Бабилдин Йерусалимға чиқиши
7-бап; (ә) — Парс императори «Аһашверош»: Әрзниң қобул қилиниши вә ярлиқ әвәтилиши
8-бап: Лавийларниң Бабилдин Йерусалимға чиқиши.

(IV) — Ислаһат (9-10-бап)
9-бап: айрим дуа қилиш
10-бап: гуналарни очуқ иқрар қилиш

••••••••

Әзра

Падиша Қорәшниң Пәрвәрдигар үчүн ибадәтхана селишқа ярлиқ чүшириши

2Тар. 36:22,23; Йәр. 25:12; 29:10; Дан. 9:2

1 [1] Парс падишаси Қорәшниң биринчи жили, Пәрвәрдигарниң Йәрәмияниң ағзи арқилиқ ейтқан сөзи әмәлгә ашурулуп, Пәрвәрдигарниң Парс падишаси Қорәшниң роһини қозғиши билән пүтүн падишалиғи тәвәсидә у мундақ бир җакарнамә чиқарди, шундақла уни язма қилип пүкүп: —
[2] «Парс падишаси Қорәш мундақ дәйду: — Асманларниң Худаси Пәрвәрдигар йәр йүзидики барлиқ падишалиқларниң егидарчилиғини маңа бәрди; у шундақла мени Йәһуда зиминиға җайлашқан Йерусалимда Өзигә бир өй селишқа буйруди. [3] Шуниң үчүн араңларда Худаниң хәлқи болғанлардин һәр қайсиңларға болса, униң Худаси Пәрвәрдигар униң билән биллә болғай, у Йәһуда зиминидики Йерусалимға чиқсун, Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң өйини салсун! У болса Худадур, макани Йерусалимдидур! [4] Сүргүнлүктә қалған хәлиқ қәйәрләрдә маканлашқан болса, у Йерусалимға чиқсун; шу йәрдики адәмләр уларға алтун, күмүч, мал-мүлүк, чарпайларни тәминләп ярдәм бәрсун вә шуниңдәк Йерусалимда җайлашқан Худаниң шу өйи үчүн халис һәдийәләрни тәғдим қилсун» — деди.

Қайтишқа тәйярлиниш

[5] Шуниң билән Йәһуда вә Бинияминдики қәбилә башлиқлири, каһинлар, Лавийлар, шундақла Худа тәрипидин роһи қозғитилған барлиқ хәлиқ орунлиридин қопуп Йерусалимдики Пәрвәрдигарниң өйини яңливаштин селишқа беришқа тәйярланди. [6] Әтраптики кишиләрниң һәммиси күмүч қача-қуча, алтун, мал-мүлүк, чарпайлар вә қиммәт баһалиқ буюмлар билән уларни қоллап қувәтлиди, буниңдин башқа сунулидиған һәр хил ихтиярий һәдийә-қурбанлиқ сүпитидә һәр хил соғатларни тәғдим қилди. [7] Падиша Қорәш Пәрвәрдигарниң өйидики қача-қучилириниму, йәни илгири Небоқаднәсар Йерусалимдин әкилип өз илаһиниң бутханисиға қоюп қойған қача-қучиларниму елип чиқти. [8] Парс падишаси Қорәш ғәзнә беги Митрәдатни буйруп бу қача-қучиларни алдуруп чиқти; Митрәдат шуларни Йәһуданиң әмри Шәшбазарға сани бойичә санап тапшуруп бәрди. [9] Қача-қучиларниң сани мундақ: — алтун дас оттуз, күмүч дас миң, пичақ жигирмә тоққуз, [10] алтун пиялә оттуз, бир-биригә охшаш болған күмүч пиялә төрт йүз он; башқа қача-қучилар бир миң. [11] Барлиқ алтун-күмүч қача-қуча, бәш миң төрт йүз. Сүргүн қилинған хәлиқ Бабилдин Йерусалимға елип келингән чағда, Шәшбазар бу қача-қучиларниң һәммисини елип кәлгән еди.

1:2 **«Йәһуда зимини»** — кейинки вақитларда «Йәһудийә» дейилиду.
1:4 **«қалған хәлиқ»** — империйәдә тирик қалған Йәһудий хәлқи.
1:7 **«илгири Небоқаднәсар Йерусалимдин әкилип өз илаһиниң бутханисиға қоюп қойған қача-қучилар»** — бу вақиә «2Тар.» 36:7дә тәсвирлиниду.
1:7 2Пад. 24:13; 2Тар. 36:7
1:8 Әзра 5:14
1:9 **«алтун дас»** — яки «алтун пәтнус».
1:10 **«бир-биригә охшаш болған күмүч пиялә төрт йүз он»** — яки «сүпити төвәнрәк күмүч пиялә төрт йүз он» яки «иккинчи бирхил күмүч иялә төрт йүз он» яки «күмүч пиялә икки миң төрт йүз он». Башқичә тәрҗимиләрму учриши мүмкин.

Биринчи қетим қайтқан Йәһудалар
«Нәһ.» 7:6-73ни көрүң

2 [1] Төвәндикиләр Небоқаднәсар тәрипидин Бабилға сүргүн қилинған Йәһудийә
өлкисидикиләрдин, уларниң әвлатлири қайтип келип, Йерусалим вә Йәһудийәгә
чиқип, һәр бири өз шәһирлиригә кәткәнләр: —
[2] — улар Зәруббабәл, Йәшуа, Нәһәмия, Серая, Рәилая, Мордикай, Билшан, Миспар,
Бигвай, Рәһум вә Баанаһлар билән биллә қайтип кәлди. Әнди Исраил хәлқиниң ичидики
әркәкләрниң сани төвәндикичә: —

[3] Парошниң әвлатлири икки миң бир йүз йәтмиш икки киши; [4] Шәфатияниң әвлат-
лири үч йүз йәтмиш икки киши; [5] Араһниң әвлатлири йәттә йүз йәтмиш бәш киши;
[6] Паһат-Моабниң әвлатлири, йәни Йәшуа билән Йоабниң әвлатлири икки миң сәккиз
йүз он икки киши; [7] Еламниң әвлатлири бир миң икки йүз әллик төрт киши; [8] Заттуниң
әвлатлири тоққуз йүз қириқ бәш киши; [9] Заккайниң әвлатлири йәттә йүз атмиш киши;
[10] Баниниң әвлатлири алтә йүз қириқ икки киши; [11] Бибайниң әвлатлири алтә йүз жи-
гирмә үч киши; [12] Азгадниң әвлатлири бир миң икки йүз жигирмә икки киши; [13] Адони-
камниң әвлатлири алтә йүз атмиш алтә киши; [14] Бигвайниң әвлатлири икки миң әллик
алтә киши; [15] Адинниң әвлатлири төрт йүз әллик төрт киши; [16] Һәзәкияниң җәмәтидин
болған Атерниң әвлатлири тохсән сәккиз киши; [17] Бизайниң әвлатлири үч йүз жигирмә
үч киши; [18] Йораһниң әвлатлири бир йүз он икки киши; [19] Һашумниң әвлатлири икки
йүз жигирмә үч киши; [20] Гиббарниң әвлатлири тохсән бәш киши; [21] Бәйт-Ләһәмликләр
бир йүз жигирмә үч киши; [22] Нитофалиқлар әллик алтә киши; [23] Анатотлуқлар бир йүз
жигирмә сәккиз киши; [24] Азмавәтликләр қириқ икки киши; [25] Кириат-Аримлиқлар, Кә-
фираһлиқлар вә Бәэротлуқлар болуп җәмий йәттә йүз қириқ үч киши; [26] Рамаһлиқлар
билән Гебалиқлар җәмий алтә йүз жигирмә бир киши; [27] Микмашлиқлар бир йүз жигир-
мә икки киши; [28] Бәйт-Әлликләр билән айилиқлар җәмий икки йүз жигирмә үч киши;
[29] Неболиқлар әллик икки киши; [30] Магбишниң әвлатлири бир йүз әллик алтә киши;
[31] иккинчи бир Еламниң әвлатлири бир миң икки йүз әллик төрт киши; [32] Һаримниң
әвлатлири үч йүз жигирмә киши; [33] Лод, Һадид вә Онониң әвлатлири җәмий йәттә йүз
жигирмә бәш киши; [34] Йерихолуқлар үч йүз қириқ бәш киши; [35] Синааһниң әвлатлири үч
миң алтә йүз оттуз киши.

Қайтип кәлгән каһинлар вә Лавийлар

[36] Каһинларниң сани төвәндикичә: — Йәшуа җәмәтидики Йәдаяниң әвлатлири тоққуз
йүз йәтмиш үч киши; [37] Иммәрниң әвлатлири бир миң әллик икки киши; [38] Пашхурниң
әвлатлири бир миң икки йүз қириқ йәттә киши; [39] Һаримниң әвлатлири бир миң он йәт-
тә киши.
[40] Лавийларниң сани төвәндикичә: — Ходавияниң әвлатлиридин, йәни Йәшуа билән
Кадмийәлниң әвлатлири йәтмиш төрт киши; [41] Ғәзәлкәшләрдин: — Асафниң әвлатлири
бир йүз жигирмә сәккиз киши.
[42] Дәрвазивәнләрниң нәслидин: — Шаллумниң әвлатлири, Атерниң әвлатлири, Талмон-
ниң әвлатлири, Аккубниң әвлатлири, Хатитаниң әвлатлири билән Шобайниң әвлатли-
ри җәмий бир йүз оттуз тоққуз киши.

2:2 **«Серая»** — яки «Сарая».
2:25 **«Кириат-Аримлиқлар»** — яки «Кириат-Йеаримлиқлар».
2:33 **«Лод, Һадид вә Онониң әвлатлири...»** — яки «Лодлиқлар, Һадидлиқлар вә Онолуқлар...».

Қайтип кәлгән муқәддәс жай вә шаһ жәмәтидики хизмәткарлар

43 Ибадәтхана хизмәткарлири төвәндикичә: — Зиханиң әвлатлири, Хасуфаниң әвлат-
лири, Таббаотниң әвлатлири, 44 Киросниң әвлатлири, Сияһаниң әвлатлири, Падонниң
әвлатлири, 45 Либанаһниң әвлатлири, Һагабаһниң әвлатлири, Аккубниң әвлатлири,
46 Һагабниң әвлатлири, Шамлайниң әвлатлири, Һананниң әвлатлири, 47 Гиддәлниң
әвлатлири, Гаһарниң әвлатлири, Реаяһниң әвлатлири, 48 Рәзинниң әвлатлири, Нико-
даниң әвлатлири, Газзамниң әвлатлири, 49 Уззаниң әвлатлири, Пасияниң әвлатлири,
Бисайниң әвлатлири, 50 Аснаһниң әвлатлири, Мәунимниң әвлатлири, Нәфуссимниң
әвлатлири, 51 Бакбукниң әвлатлири, Хакуфаниң әвлатлири, Хархурниң әвлатлири,
52 Базлутниң әвлатлири, Мәһиданиң әвлатлири, Харшаниң әвлатлири, 53 Баркосниң
әвлатлири, Сисераниң әвлатлири, Темаһниң әвлатлири, 54 Нәзияниң әвлатлири билән
Хатифаниң әвлатлири.
55 Сулайманниң хизмәткарлириниң әвлатлириниң сани төвәндикичә: — Сотайниң
әвлатлири, Софәрәтниң әвлатлири, Пируданиң әвлатлири, 56 Яалаһниң әвлатлири, Дар-
конниң әвлатлири, Гиддәлниң әвлатлири, 57 Шәфәтияниң әвлатлири, Хаттилниң әвлат-
лири, Поқәрәт-Һаззибаимниң әвлатлири билән аминиң әвлатлири.
58 Ибадәтхана хизмәткарлири вә Сулайманниң хизмәткари болғанларниң әвлатлири
жәмий үч йүз тохсән икки киши.

Келип чиқиши наениқ кишиләр
«Нәһ.» 7:61-65ни көрүң

59 Төвәндики кишиләр Тәл-Мелаһ, Тәл-Харша, Керуб, Аддан вә Иммәрдин кәлгән болси-
му, лекин улар өзлириниң ата жәмәтиниң яки нәсәбиниң Исраил адими екәнлигини
испатлап берәлмиди. 60 Булар Делаяниң әвлатлири, Тобияниң әвлатлири вә Никоданиң
әвлатлири болуп, жәмий алтә йүз әллик икки киши; 61 каһинларниң әвлатлири ичидә
Хабаяниң әвлатлири, Козниң әвлатлири билән Барзиллайниң әвлатлири бар еди; Бар-
зиллай Гилеадлиқ Барзиллайниң бир қизини алғачқа уларниң ети билән аталған еди.
62 Булар жәмәтиниң нәсәпнамисини издәп тапалмиди; шуңа улар «напак» һесаплинип
каһинлиқтин қалдурулди. 63 Валий уларға: — Урим вә туммимни көтәргүчи каһин ари-
мизда хизмәттә болғичә «әң муқәддәс йимәкликләр»гә еғиз тәккүзмәйсиләр, деди.

Қайтип кәлгүчиләрниң умумий сани
«Нәһ.» 7:66-69ни көрүң

64 Пүтүн жамаәт жәмий қириқ икки миң үч йүз атмиш киши; 65 буниңдин башқа уларниң
йәнә йәттә миң үч йүз оттуз йәттә қул-дедиги бар еди; йәнә икки йүз әр-аял ғәзәлчиси
бар еди. 66 Уларниң йәттә йүз оттуз алтә ети, икки йүз қириқ бәш қечири, 67 төрт йүз от-
туз бәш төгиси вә алтә миң йәттә йүз жигирмә ешиги бар еди.

2:43 **«Ибадәтхана хизмәткарлири»** — ибраний тилида «Нәтинийлар». Мәнаси бәлким «беғишланғанлар». Уларниң әждатлири бәлким «Гибеонлуқлар» еди. «Йәшуа» 9:27ни вә «1Тар.» 9:2ни көрүң.
2:46 **«Шамлай»** — яки «Шалмай».
2:61 **«Козниң әвлатлири»** — яки «Һаккозниң әвлатлири».
2:63 **«Валий»** — ибраний тилидики «Тиршата» әслидә Парс тили болуп, мәнаси бәлким «җанаблири». **«урим вә туммим»** — алаһидә бирхил ташлар. У каһин кийгән «әфод»ниң янчуқида (қошенда) туриду. Бу ташлар арқилиқ Исраил хәлқи Худадин йол сориса болатти. «Мис.» 28:28-30ни көрүң. «Урим вә туммимни көтәргүчи каһин аримизда хизмәттә болғичә» — мәнаси бәлким: (1) урим вә туммим Бабилда сүргүн болған вақтида йоқап кәткән болуши мүмкин; (2) тепилғини билән уларға тәбир берип мәнасини чүшәндүридиған каһин техи чиқмиди.

Муқәддәс өй үчүн тәғдим қилинған мал-мүлүкләр «Нәһ.» 7:70-73ниму көрүң

68 Җәмәт каттивашлиридин бәзилири Йерусалимға вә Пәрвәрдигарниң өйигә кәлгән
чағда, Худаниң шу өйи әсли орниға яңливаштин селиниши үчүн чин көңлидин соғат-
ларни тәғдим қилди. 69 Улар өзлириниң қурбиға қарап қурулуш ғәзнисигә атмиш бир
миң дарик алтун, бәш миң мина күмүч вә йүз қур каһин тони тәғдим қилди. 70 Шуниң-
дин кейин каһинлар, Лавийлар вә бир қисим хәлиқ қошулуп, ғәзәлкәшләр, дәрвазивән-
ләр, ибадәтхана хизмәткарлири өз шәһәрлиригә маканлашти; қалған Исраил хәлқиниң
һәммиси өз шәһәрлиригә маканлашти.

Қурбангаһниң яңливаштин селиниши

3 1 Исраил хәлқи һәр қайсиси өз шәһәрлиридә маканлашқан еди; йәттинчи айға
кәлгәндә, хәлиқ бир адәмдәк болуп Йерусалимға жиғилди. 2 Йозадакниң оғли
Йәшуа билән униң каһин қериндашлири, Шеалтиәлниң оғли Зәруббабәл вә униң
қериндашлириниң һәммиси орунлиридин қопуп, Худаниң адими Муса пүткән қанун
китавида пүтүлгинидәк Пәрвәрдигарға көйдүрмә қурбанлиқ сунуш үчүн Исраилниң
Худасиниң қурбангаһини селишқа киришти. 3 Гәрчә улар шу йәрлик хәлиқләрдин
қорқсиму, лекин қурбангаһни әслидики ули үстигә селип, униңда Пәрвәрдигарға атап
әтигәнлик вә кәчлик көйдүрмә қурбанлиқ өткүзүшкә киришти. 4 Улар йәнә муқәддәс
қанунда пүтүлгини бойичә «кәпиләр һейти»ни өткүзүп, һәр күни бәлгүләнгән тәләпкә
мувапиқ сан бойичә күнлүк көйдүрмә қурбанлиқни сунушатти. 5 Шуниңдин кейин
улар йәнә һәр күнлүк көйдүрмә қурбанлиқлар, йеңи ай қурбанлиғи вә Пәрвәрдигарниң
барлиқ муқәддәс дәп бекитилгән һейтлири үчүн тәғдим қилинидиған көйдүрмә
қурбанлиқларни, шуниңдәк һәр бир кишиниң көңлидин Пәрвәрдигарға атап сунидиған
ихтиярий қурбанлиқлирини сунуп туратти. 6 Шундақ қилип улар йәттинчи айниң
биринчи күнидин башлап, көйдүрмә қурбанлиқларни Пәрвәрдигарға атап сунушқа
башлиди; лекин Пәрвәрдигарниң өйиниң ули техи селинмиди. 7 Улар ташчилар билән
яғашчиларға пул тапшурди вә шундақла Парс падишаси Қорәшниң иҗазити билән
Зидонлуқлар билән Турлуқларға кедир яғичини Ливандин Оттура деңиз арқилиқ
Йоппаға әкәлдүрүш үчүн уларға йимәк-ичмәк вә зәйтун мейини тәминлиди.

Муқәддәс ибадәтханиниң яңливаштин селиниши

8 Җамаәт Йерусалимдики Худаниң өйигә кәлгәндин кейин иккинчи жили иккинчи айда
Шеалтийәлниң оғли Зәруббабәл, Йозадакниң оғли Йәшуа вә уларниң каһин вә Лавий қе-

---

2:69 **«дарик»** — (яки «драхма») — мошу йәрдә у Парс империйәсидики бирхил алтун тәңгә; мошу йәрдә буларниң җәмий қиммити бәлким 400-500 грам алтун еди; «мина» бирхил күмүч тәңгә, 60 шәкәлгә яки «талант»тин атмиштин биригә баравәр еди. Мошу йәрдә күмүчниң җәмий еғирлиғи бәлким 1800-2700 килограмчә еди.

2:70 **«Шуниңдин кейин каһинлар, Лавийлар... Ибадәтхана хизмәткарлири өз шәһәрлиригә маканлашти; қалған Исраил ... өз шәһәрлиригә маканлашти»** — бу айәтниң мәнаси бәлким:

–(1) Каһинлар, Лавийлар қатарлиқлар өзигә яңливаштин тәқсим қилинған шәһәрлиридә макан тутти, яки Йерусалимдики хизмәттә болуш үчүн йеруслемға йеқин болған, шундақла уларға тәқсим қилинған шәһәрләрдә маканлашти;

–(2) Лавийлардин башқа Исраиллар, йәни он икки қәбилидин қайтип кәлгәнләр **әслидә** өзигә хас шәһәрлиригә маканлашти яки яңливаштин уларға тәқсим қилинған шәһәрләрдә маканлашти.

–Көп шәһәр-йезилар вәйран болғачқа, яки ят әлләрниң егидарчилиғи астида болғачқа, бәлким һәр хил имканийәт тәң болуши мумкин еди.

3:2 Қан. 12:5, 6

3:3 Чөл. 28:3

3:4 Лав. 23:34; Чөл. 29:12

3:5 Чөл. 28:11-15; Нәһ. 10:34

риндашлириниң қалдиси, шуниңдәк сүргүнлүктин қайтип Йерусалимға кәлгәнләрниң
һәммиси қурулушта иш башлиди; улар йәнә жигирмә яштин ашқан Лавийларни Пәрвәр-
дигарниң өйини селиш қурулушиға назарәтчиликкә қойди. [9] Йәшуа вә униң оғуллири
һәм қериндашлири, Кадмийәл билән униң оғуллири, йәни Йәһуданиң әвлатлири Худа-
ниң өйидә ишләйдиған ишчиларни назарәт қилишқа бир нийәттә атланди; Һенададниң
оғуллири, уларниң оғуллириму вә қериндаш Лавийлар уларға ярдәмләшти.
[10] Тамчилар Пәрвәрдигарниң өйигә һул салидиған чағда каһинлар хас кийимлирини
кийип, канайлирини челип, Асафниң әвлатлири болған Лавийлар җаңҗаң челип, һәм-
миси қатар-қатар сәп болуп турғузулди; улар Давут бәлгүлигән көрсәтмиләр бойичә
Пәрвәрдигарға Һәмдусана оқушти. [11] Улар Пәрвәрдигарға атап өз ара: — «Пәрвәрдигар
меһривандур, униң Исраилға болған меһир-муһәббити мәңгүлүктур» дәп һәмдусана
вә рәхмәт-тәшәккүр ейтишти. Бу чағда Пәрвәрдигарниң өйиниң ули селинип болғачқа,
халайиқ Пәрвәрдигарни мәдһийиләп товлап тәнтәнә қилишти. [12] Лекин каһинлардин,
Лавийлардин вә җәмәт башлиқлиридин нурғунлири, йәни әслидә илгәрки өйни көргән
нурғун қери адәмләр көз алдида селинған бу өйниң улиға қарап, үн селип жиғлап ке-
тишти; нурғун башқа кишиләр хошал болуп тәнтәнә қилип товлашти; [13] вә хәлиқ һәтта
кимләрниң тәнтәнә қилишиватқанлиғи билән кимләрниң жиғлаватқанлиғини айрива-
лалмай қалди; чүнки җамаәт тәнтәнә қилип қаттиқ товлишатти; вә бу аваз жирақ-жи-
рақларға аңлинатти.

Өйни яңливаштин селишниң тосқунлуққа учриши

4 [1] Йәһуда вә Бинյаминдики рәқипләр сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләр Исраилниң
Худаси Пәрвәрдигарға атап өйни яңливаштин салмақчикән, дегән гәпни аңлап,
[2] Зәруббабәл вә җәмәт башлиқлири билән көрүшүп: — Биз силәр билән биллә салайли;
чүнки бизму силәргә охшашла силәрниң Худайиңларни издәп, бизни бу йәргә әкәлгән
Асурийә падишаси Есар-Һаддонниң күнлиридин тартип униңға қурбанлиқ сунуп
келиватимиз, дейишти. [3] Лекин Зәруббабәл, Йәшуа билән Исраилниң башқа җәмәт
башлиқлири уларға: — Худайимизға өй селишта силәрниң биз билән һеч қандақ
алақәңлар йоқ; бәлки Парс падишаси Қорәш бизгә буйруғандәк, пәқәт биз өзимизла
Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигарға өй салимиз, дейишти.
[4] Шуниңдин кейин шу йәрдики аһалә Йәһудаларниң қолини аҗиз қилип, уларниң қу-
рулуш қилишиға кашила туғдуруп турди. [5] Улар йәнә Парс падишаси Қорәшниң барлиқ
күнлиридин таки Парс падишаси Дариус тәхткә олтарған вақитқичә, дайим мәслиһәт-
чиләрни сетивелип, Йәһудалар билән қеришип, қурулуш нишанини бузушқа урунуп
турди.

3:9 «Йәһуданиң әвлатлири» — «Йәһуда» мошу йәрдә бәлким «Ходавия» дегән исимниң варианти болуши мүмкин (2:40ни көрүң). **«бир нийәттә атланди»** — ибраний тилида: «бир адәмдәк болуп орнидин турди».
3:11 Зәб. 135
3:12 «өйни көргән нурғун қери адәмләр ... үн селип жиғлап кетишти» — бәзиләрниң жиғлиши хошаллиқтин болди; бәзиләрниң «Бу өй әслидики ойдәк һәйвәтлик болмайдиған болди» дәп ойлап һәсрәт-қайғудин болди («Һаг.» 2:3ни көрүң).
4:2 2Пад. 17:29-41
4:3 Әзра 1:1, 2, 3
4:5 «Парс падишаси Дариус» — миладийәдин илгәрки 522-486-жилларда Парс тәхтигә олтарған.

Рәқипләрниң Йәһудалар үстидин әрз қилиши

[6] Аһашверош тәхткә чиққан дәсләпки вақитларда улар униңға Йәһудийә вә Йерусалим
аһалиси үстидин бир әрзнамә язди. [7] Шуниңдәк Артахшашта күнлиридә Бишлам, Ми-
тридат, Табәәл вә уларниң қалған шериклириму Парс падишаси Артахшаштаға арамий
тилида бир әрз хетини язди; хәт арамий тилидин тәрҗимә қилинди.
[8] Валий Рәһум билән диван беги Шимшай падиша Артахшаштаға Йерусалим үстидин
төвәндикидәк әрзнамә язди: —
[9] «Мәзкур мәктупни язғанлардин, валий Рәһум, катип беги Шимшай вә уларниң башқа
һәмраһлири болған сорақчилар, мупәттишләр, мәнсәпдарлар, катиплар, арқиви-
лиқлар, Бабиллиқлар, Шушанлиқлар, йәни Еламийлар [10] вә улуқ җанабий Оснаппар
Самарийә шәһиригә вә Әфрат дәрияниң мошу тәрипидики башқа йәрләргә орун-
лаштурған аһалиму бар [11] (мана бу уларниң падишаға язған хетиниң көчүрүлмиси) —
өзлириниң дәрияниң мошу тәрипидики хизмәткарлиридин падиша алилири Артах-
шаштаға салам! [12] Падиша алийлириға мәлум болсунки, өзлири тәрәптин биз тәрәпкә
кәлгән Йәһудийлар Йерусалимға келишти; улар әшу асий вә сесиқ шәһәрни қурува-
тиду, улини ясап пүттүрди, сепилни ясап чиқти вә сепилниң һуллирини бир-биригә
улап ясаватиду. [13] Әнди улуқ падиша алийлириға шу мәлум болғайки, мабада бу шәһәр
оңланса, сепил пүткүзүлсә, улар баҗ тапшурмайдиған, олпан төлимәйдиған вә парақ
тапшурмайдиған болувалиду, бундақ кетиверсә падишаларниң ғәзнисигә сөзсиз зиян
болиду. [14] Биз ординиң тузини йәп туруп, падишаһимизниң бундақ беһөрмәт қилини-
шиға қарап турушимизға қәтъий тоғра кәлмәйду, шу сәвәптин падишаһимизға мәлум
қилишқа җүръәт қилдуқ. [15] Шуниң үчүн алийлириниң ата-бовилириниң тарихнами-
сини сүрүштә қилишлирини тәшәббус қилимиз; сили тарихнамидин бу шәһәрниң
әһвалини билип, униң падишаларғиму, һәр қайси өлкиләргиму зиян йәткүзүп кәлгән
асий бир шәһәр екәнлигини, қедимдин тартип бу шәһәрдикиләр ағдурмичилиқ те-
риғанлиғини билгәйла; дәл шу сәвәптин бу шәһәр вәйран қилинған еди. [16] Шуңа биз
алийлириға шуни уқтурмақчимизки, әгәр бу шәһәр қурулса, сепиллири пүткүзүлсә,

---

4:6 **«Аһашверош»** — бәзи алимлар Парс императори болған мошу «Аһашверош»ни «Ксәрксис I» ниң өзи шу (миладийәдин илгәрки 486-464-жиллар), дәп қарайду. Бирақ испат барки, «Аһашверош» яки «Ксәрксис» дегән сөз әслидә исим әмәс, бәлки Парс императориниң умумий бир унвани еди. Шуңа биз «Аһашверош» дәп аталған падишани Камбисис (миладийәдин илгәрки 529-521-жиллар), дәп қараймиз.

4:7 **«Артахшашта»** — «Артахшашта» билән «Артаксәрксис» бир адәмниң нами болуп, тарихта у «Артаксәрксис» дегән (грекчә) исми билән тонулған. Бу падиша Камбисис вә Дариус Хистаспис (миладийәдин илгәрки 522-486-жиллар) арилиғида өткән болса керәк. Шуңа у: (1) Камбисисни өлтүрүп тәхтини тартивалған «Смәрдис» дегән җадугәрни (йәттә ай тәхткә олтарған) яки болмиса: (2) Камбисис император билән бирликтә һөкүмранлиқ қилған бизгә һазир намәлум «Артахшашта» (Артаксәрксис») исимлиқ башқа бирисини көрситиши мүмкин. У кейинки аләмшумул император «Артаксәрксис» (миладийәдин илгәрки 486-425-жиллар) болуши мүмкин әмәс; чүнки шу киши 24-айәттә тилға елинған Дариус императордин **кейин** һөкүмранлиқ қилди.

4:8 **«...Йерусалим үстидин төвәндикидәк әрзнамә язди»** — бу айәттин башлап 6:18гичә «Әзра»ниң тексти арамий тилида йезилған.

4:9 **«...сорақчилар, мупәттишләр, мәнсәпдарлар, катиплар...»** — яки «...Динайлиқлар, Афарсатқилиқлар, Тарпәлликләр, Арфаслиқлар,...». **«Шушанлиқлар, йәни...»** — яки «Суса (шәһири)дикиләр, йәни...».

4:10 **«Улуқ җанабий Оснаппар»** — Оснаппар болса Асурийә императори «Ашурбанипал»ниң арамий тилидики нами. У миладийәдин илгәрки 669-жили атиси Есарһаддонниң тәхтигә варислиқ қилди; миладийәдин илгәрки 645-жиллири әтрапида у Еламниң пайтәхти Шушанни ишғал қилип, униңдики пухралардин бәзиләрни Самарийәгә, шундақла оттура шәриқтики башқа йәрләргә сүргүн қилди. **«дәрия»** —мәзкур китапта мошу йәрдин башлап «дәрия» «Әфрат дәрияси»ни көрситиду; «мошу тәрипи» — ғәрбий тәрипи, әлвәттә.

4:12 **«сепилни ясап чиқти вә сепилниң һуллирини бир-биригә улап ясаватиду»** — мошу гәп биринчидин өз-өзигә зит келиду. Қандақсигә сепил һуллири техи «бир-биригә уланмай» туруп сепил ясилип болиду? 13-айәттә хатириләнгән өз баянлириму уларниң шу сөзигә рәддийә болиду. Иккинчидин, бу сөзләр пүтүнләй ялған. Йәһудий хәлқи пәқәт ибадәтхана (Қораш падишаниң әслидики ярлиғи бойичә) қуруватқатти. Сепилниң өзи болса, харабилик әһвалда еди. Мәсилән «Нәһ.» 1:3ни көрүң.

4:14 **«бундақ беһөрмәт қилинишиға...»** — яки «бундақ зиян тартишиға...».

ундақта силиниң дәрияниң мошу тәрипидики йәрләргә һеч қандақ егидарчилиқлири
болмай қалиду».

Падишаниң иш тохтитилсун дәп ярлиқ чүшириши

[17] Падиша мундақ җавап йоллиди: —
«Валий Рәһум, диван беги Шимшайға вә Самарийә һәм Дәрияниң шу тәрипидики
башқа йәрләрдә турушлуқ һәмраһлириңларға салам! [18] Силәрниң бизгә язған әрз хе-
тиңлар мениң алдимда еник қилип оқуп берилди. [19] Тәкшүрүп көрүшни буйрувидим,
бу шәһәрниң дәрвәқә қедимдин тартип падишаларға қарши чиқип исиян қозғиған,
шәһәрдә дайим асийлиқ-қозғилаң көтириштәк ишларниң болуп кәлгәнлиги мәлум
болди. [20] Илгәрки вақитларда қудрәтлик падишалар Йерусалимға һөкүмранлиқ қилип,
Дәрияниң шу тәрипидики пүтүн йәрләрни идарә қилип кәлгән, улар шуларға беқинип
баҗ, олпан вә париқини тапшуруп кәлгән екән. [21] Әнди силәр буйруқ чүширип у хәлиқ-
ни иштин тохтитиңлар, мәндин башқа ярлиқ чүширилмигичә, бу шәһәрни яңливаштин
қуруп чиқишқа болмайдиғанлиғи уқтуруңлар. [22] Бу ишни ада қилмай қелиштин пәхәс
болуңлар; падишаларға зиян кәлтүридиған апәт немишкә күчийиверидикән?».
[23] Падиша Артахшаштаниң ярлиғиниң көчүрүлмиси Рәһумға, диван беги Шимшай һәм
уларниң һәмраһлириға оқуп берилиши биләнла, улар алман-талман Йерусалимдики
Йәһудаларниң қешиға чиқип, һәрбий күч ишлитип, уларни ишни тохтитишқа мәҗбур
қилди. [24] Шуниң билән Йерусалимдики Худаниң өйидики ишлар тохтиди; иш таки Парс
падишаси Дариус тәхткә чиқип иккинчи жилиғичә тохтағлиқ қалди.

Муқәддәс өйни йәнә бир қетим яңливаштин селиш

5 [1] Бу чағда пәйғәмбәрләр, йәни Һагай пәйғәмбәр билән Иддониң оғли Зәкәрия
пәйғәмбәр Йәһудийә вә Йерусалимдики Йәһудийларға бешарәт беришкә башлиди;
улар Исраилниң Худасиниң намида уларға бешарәт бериштi. [2] Шуниң билән
Шеалтийәлниң оғли Зәруббабәл вә Йозадакниң оғли Йәшуа қопуп Йерусалимдики
Худаниң өйини яңливаштин селишқа башлиди; Худаниң пәйғәмбәрлири улар билән
биллә болуп уларға ярдәм бәрди.
[3] Шу чағда Дәрияниң ғәрип тәрипиниң баш валийси Таттинай билән Шетар-Бознай
һәм уларниң һәмраһлири уларниң йениға келип: «Ким силәргә бу өйни яңливаштин
селишқа, бу қурулушни пүттүрүшкә буйруқ бәрди?» дәп сориди. [4] Улар йәнә: «Бу қу-
рулушқа мәсъул болғучиларниң исми немә?» дәп сориди. [5] Лекин Худаниң нәзири
Йәһуда ақсақаллириниң үстидә еди, шуңа баш валий қатарлиқлар падиша Дариусқа
мәлум қилғичә, шундақла униңдин бу һәқтә бирәр җавап ярлиқ кәлгичә уларниң қу-
рулуш ишини тосмиди.

Падиша Дариусқа йәнә бир әрз мәлум қилиниши

[6] Дәрияниң ғәрип тәрипиниң валийси Таттинай билән Шетар-Бознай һәм уларниң
һәмраһлири, йәни Дәрияниң ғәрип тәрипидики афарсақлиқлар падиша Дариусқа хәт
әвәтти; хәтниң көчүрүлмиси мана төвәндикидәк: [7] Улар падишаға әвәткән мәлуматта
мундақ дейилгән: «Дариус алийлириға чоңқур аман-есәнлик болғай! [8] Падишаһимизға

4:17 **«Дәрияниң шу тәрипи»** — Әфрат дәриясиниң ғәрбий тәрипи.
4:18 **«алдимда еник қилип оқуп...»** — яки «алдимда тәрҗимә қилинип оқуп....».
5:1 Һаг. 1:1; Зәк. 1:1
5:3 **«бу қурулушни...»** — яки «бу тамни...».

шу иш йетип мәлум болсунки, биз Йәһудийәгә, улуқ Худаниң өйигә берип көрдуқки, шу өй йоған ташлар билән ясиливатиду, тамлириға лимлар өткүзүлүп селинмақта; бу қурулуш тез сүрәттә оңушлуқ елип бериливетипту. [9] Андин биз у йәрдики ақсақаллардин: — Ким силәргә бу өйни селишқа, бу қурулушни пүттүрүшкә буйрук бәрди? — дәп соридуқ. [10] Вә алийлириға мәлум болсун үчүн уларниң исимлирини соридуқ, шуниңдәк уларниң башлиқлириниң исмилирини пүтүп хатирилимәкчи едуқ. [11] Улар бизгә: «Биз асман-зиминниң Худасиниң қуллири, биз һазир буниңдин узун жиллар илгири селинған өйни яңливаштин селиватимиз. Мошу өйни әслидә Исраилниң улуқ бир падишаси салдурған еди. [12] Лекин ата-бовилиримиз асмандики Худаниң ғәзивини кәлтүрүп қойғачқа, Худа уларни Калдийәлик Бабил падишаси Небоқаднәсарниң қолиға тапшурған; у бу өйни чақтуруветип, хәлиқни Бабилға тутқун қилип әкәткән. [13] Лекин Бабил падишаси Қорәшниң биринчи жили падиша Қорәш Худаниң бу өйини яңливаштин селишқа ярлиқ чүшәргән. [14] Вә Небоқаднәсар Йерусалимдики бу ибадәтханидин елип Бабил бутханисиға апирип қойған Худаниң өйидики алтун-күмүч қача-қучиларниму падиша Қорәш уларни Бабил бутханисидин әпчиқтуруп, Шәшбазар исимлиқ бир кишигә тапшурған; у уни баш валий қилип тайинлиған еди. [15] һәм униңға: — Бу қача-қучиларни елип уларни Йерусалимдики ибадәтханиға апирип қойғин; Худаниң өйи әсли жайиға яңливаштин селинсун, дәп буйруған. [16] Андин шу Шәшбазар дегән киши келип, Йерусалимдики Худаниң өйигә һул салған; әнә шу вақиттин башлап һазирғичә ясиливатиду, техи пүтмиди» дәп жавап бәрди.

[17] Әнди алийлириға лайиқ көрүнсә, падишаһимизниң шу йәрдә, йәни Бабилдики ғәзнини ахтуруп бекишини, у йәрдә падиша Қорәшниң Йерусалимдики Худаниң өйини яңливаштин селиш тоғрисида чүшәргән ярлиғиниң бар-йоқлуғини тәкшүрүп бекишини сораймиз һәм падишаһимизниң бу иш тоғрисида өз ирадисини бизгә билдүрүп қоюшини өтүнимиз».

Падиша Дариусниң илгәрки падишаниң ярлиғини тепиши

6 [1] Андин падиша Дариус Бабилдики дөләт-байлиқлар сақланған «Архиплар өйи»ни тәкшүрүп чиқишқа ярлиқларни чүшәрди. [2] Медиа өлкисидики Ахмета қәлъәсидин бир орам қәғәз тепилди, униңда мундақ бир хатирә пүтүлгән: [3] «Падиша Қорәшниң биринчи жили, падиша Қорәш Йерусалимдики Худаниң өйигә даир мундақ бир ярлиқ чүшириду: — «Қурбанлиқ сунулидиған орун болуш үчүн бу өй яңливаштин селинсун; ули пухта селинсун, өйниң егизлиги атмиш гәз, кәңлиги атмиш гәз болсун. [4] Үч қәвәт йоған таш, бир қәвәт йеңи яғач билән селинсун, барлиқ хиражәт падишалиқ ғәзнисидин чиқим қилинсун. [5] Әслидә Небоқаднәсар Йерусалимдики ибадәтханидин елип Бабилға апирип қойған, Худаниң өйидики алтун-күмүч қача-қучиларниң һәммиси қайтуруп келинип, Йерусалимдики ибадәтханиға қайтидин йәткүзүлүп, һәр бири өз жайиға қоюлсун; улар Худаниң өйигә қуюлсун!».

5:8 **«...тез сүрәттә оңушлуқ елип бериливетипту»** — яки «...әстайидиллиқ билән оңушлуқ елип бериливетипту».
5:12 2Тар. 36:16-21
5:13 2Тар. 36:22,23; Әзра 1
5:14 Әзра 1:8
6:1 **«Архиплар өйи»** — арамий тилида «Орам архиплар өйи».
6:2 **«Ахмета»** — тарихта бу қәлъә адәттә «Әкбатана» дегән нами билән тонулған.
6:3 **«Өйниң егизлиги атмиш гәз, кәңлиги атмиш гәз...»** — Муқәддәс Китапта ишлитилгән «гәз» қолниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған арилиғи (тәхминән 45 сантиметр) еди.

Падишаниң муқәддәс өйни давамлиқ яңливаштин селишқа буйруқ чүшириши

6 Дариустин ярлиқ чүширилүп: «— Шуңа, и дәрияниң шу тәрипиниң баш валийси Татти-
най вә Шетар-Бознай һәм силәрниң һәмраһлириңлар, йәни Дәрияниң шу тәрипидики
афарсақлиқлар, әнди силәр у йәрдин нери кетиңлар! 7 Худаниң өйиниң қурулуши билән
кариңлар болмисун; Йәһудийларниң баш валийси билән Йәһудийларниң ақсақаллири-
ниң Худаниң бу өйини әслидики орниға селишиға йол қоюңлар.
8 Шуниңдәк мән Худаниң бу өйиниң селиниши үчүн Йәһудаларниң ақсақаллири тоғри-
лиқ силәргә буйруқ чүшәрдумки: — Дәрияниң ғәрип тәрипидин, падишалиқ ғәзнисигә
тапшурулған баж киримидин силәр кечиктүрмәй шу адәмләргә толуқ хиражәт ажритип
бериңлар, қурулуш һеч тохтап қалмисун. 9 Уларға немә керәк болса, җүмлидин асман-
дики Худаға көйдүрмә қурбанлиқ сунушқа, мәйли әркәк топақ болсун, қочқар яки қози-
лар болсиму, шулар берилсун; йәнә Йерусалимдики каһинларниң бәлгүлигини бойичә
буғдай, туз, шарап яки зәйтун майлар болсун шуларниң бириму кам қилинмай, һәр күни
тәмин етип турулсун. 10 Шуниң билән улар асмандики Худаға хушбуй қурбанлиқларни
кәлтүрүп, падишаға вә падишаниң әвлатлириға узун өмүр тилисун. 11 Мән йәнә буйруй-
мәнки, кимки бу ярлиқни өзгәртсә, шу кишиниң өйиниң бир тал лими суғурувелинип
тикләнгәндин кейин, шу киши униңға есип миқлап қоюлсун, өйи әхләтханиға айланду-
руветилсун! 12 Вә Өзиниң намини шу йәрдә қалдурған Худа мошу Йерусалимдики өйини
өзгәртишкә яки бузушқа қол узартқан һәр қандақ падиша яки хәлиқни һалак қилсун! Мән
Дариус мошу ярлиқни чүшәрдум, әстайидиллиқ билән беҗа кәлтүрүлсун!» дейилди.

Ибадәтханининиң пүткүзүлүши

13 Андин Дәрияниң ғәрип тәрипиниң баш валийси Таттинай, Шетар-Бознай вә уларниң
һәмраһлири падиша Дариусниң әвәткән йолйоруғи бойичә әстайидиллиқ билән шу
ишни беҗа кәлтүрди. 14 Йәһудийларниң ақсақаллири қурулушни давамлаштуруп, Һа-
гай пәйғәмбәр вә Иддониң оғли Зәкәрияниң бешарәт беришлири билән шу иштa ронақ
тапти. Улар Исраилниң Худасиниң әмри бойичә, шундақла Корәш, Дариус вә Артах-
шашта қатарлиқ Парс падишалириниң әмри бойичә ишләп, өйни яңливаштин қуруп
чиқиш ишини пүттүрди. 15 Бу өй Дариус падишаси сәлтәнитиниң алтинчи жили, Адар
ейиниң үчинчи күни пүткүзүлди.

Өйниң Худаға атилиши

16 Исраиллар — каһинлар, Лавийлар вә қалған сүргүнлүктин қайтип кәлгән хәлиқләрниң
һәммиси Худаниң бу өйини униңға аташ мурасимини хошал-хорамлиқ билән өткүзди.
17 Өйни Худаниң Өзигә аташ мурасимида улар йүз топақ, икки йүз қочқар вә төрт йүз
қоза сунди һәм Исраил қәбилилириниң сани бойичә барлиқ Исраил үчүн гуна қурбан-
лиғи сүпитидә он икки текини сунди. 18 Улар йәнә Йерусалимдики Худаниң ибадәт-хиз-
митини өтәшкә, Мусаниң китавида йезилғини бойичә, каһинларни өз нөвити бойичә,
Лавийларни гуруппилири бойичә турғузди.

6:6 «Дәрияниң шу тәрипи» — Әфрат дәриясиниң ғәрип тәрипини көрситиду.
6:8 «кечиктүрмәй...» — яки «әстайидиллиқ билән...».
6:10 «падишаниң әвлатлириға узун өмүр тилисун» — арамий тилида «падиша вә униң оғуллириниң һаятини тилисун».
6:11 «әхләтханиға айландуруветилсун!» — яки «һаҗәтханиға айландуруветилсун!».
6:18 «Мусаниң китави» — бәлким Тәвратниң 1-, 2-, 3-, 4- вә 5-қисимлирини көрситиду.
6:18 Чөл. 3:6, 32; 8:11; 1Тар. 24:1

Өтүп кетиш һейтиниң өткүзүлүши

[19] Биринчи айниң он төртинчи күни сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләр «өтүп кетиш һейти»-
ни өткүзди. [20] Чүнки каһинлар вә Лавийлар бир нийәт билән бирликтә паклиниш рәсим-
лирини өткүзүп, һәммиси пакланди; андин улар барлиқ сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләр
вә уларниң қериндиши болған каһинлар вә һәм өзлири үчүн өтүп кетиш һейтиға атиған
қозилирини сойди. [21] Сүргүнлүктин йеңила қайтип кәлгән Исраиллар вә шуниңдәк Исра-
илниң Худаси Пәрвәрдигарни издәп, өзлирини зиминдики ят әлликләрниң булғашлири-
дин айрип чиққан барлиқ кишиләр қоза гөшлирини бирликтә йейишти. [22] Улар петир нан
һейтини хошал-хорамлиқ ичидә йәттә күн өткүзди; чүнки Пәрвәрдигар уларни хошал-
лиққа чөмдүрди һәм Асурийә падишасиниң көңлини уларға майил қилип, Өзиниң өйини
— Исраилниң Худасиниң өйини қурушқа уларниң қолини мустәһкәмлиди.

Каһин Әзраниң Бабилдин қайтип келиши

7 [1] Шу ишлардин кейин Парс падишаси Артахшашта сәлтәнәт сүргән мәзгилдә Әзра
дегән киши Бабилдин Йерусалимға чиқти. У Сераяниң оғли, Серая Азарияниң оғли,
Азария Һилқияниң оғли, [2] Һилқия Шаллумниң оғли, Шаллум Задокниң оғли, Задок
Ахитубниң оғли, [3] Ахитуб Амарияниң оғли, Амария Азарияниң оғли, Азария Мерайотниң
оғли, [4] Мерайот Зәраһияһниң оғли, Зәраһияһ Уззиниң оғли, Уззи Буккиниң оғли, [5] Букки
Абишуаниң оғли, Абишуа Финиһасниң оғли, Финиһас Әлиазарниң оғли, Әлиазар болса баш
каһин Һаруннниң оғли еди; [6] — Әзра дегән бу киши Бабилдин қайтип чиқти. У Исраилниң
Худаси Пәрвәрдигар Мусаға назил қилған Тәврат қануниға пишқан тәвратшунас еди; униң
Худаси болған Пәрвәрдигарниң қоли униңда болғачқа, у немини тәләп қилса падиша
шуни бәргән еди. [7] Падиша Артахшаштаниң йәттинчи жили бир қисим Исраиллар,
каһинлар, Лавийлар, ғәзәлкәшләр, дәрвазивәнләр вә ибадәтхана хизмәткарлири униң
билән бирликтә Йерусалимға қайтип чиқти. [8] Әзра әнди падишаниң сәлтәнитиниң
йәттинчи жили бәшинчи айда Йерусалимға йетип кәлди. [9] Биринчи айниң биринчи күни
у Бабилдин чиқишқа тәйярланди; Худаниң шәпқәтлик қоли униңда болғачқа, у бәшинчи
айниң биринчи күни Йерусалимға йетип кәлди. [10] Чүнки Әзра көңүл қоюп Пәрвәрдигарниң
Тәврат-қанунини чүшинип тәһсил қилишқа һәм униңға әмәл қилишқа вә шуниңдәк
Исраил ичидә униңдики һөкүм-бәлгүлимиләрни үгитишкә нийәт қилған еди.

Падиша Артахшаштаниң Әзраға тапшурған ярлиқ хети

[11] Мана бу падиша Артахшашта каһин һәм Тәвратшунас Әзраға тапшурған ярлиқ хети-
ниң көчүрүлмиси: — (Әзра Пәрвәрдигарниң әмирлиригә аит ишларға һәм Униң Исра-
илларға тапшурған бәлгүлимилиригә пишқан тәвратшунас еди): — [12] «Мәнки падиша-
ларниң падишаси Артахшаштадин асманлардики Худаниң мукәммәл Тәврат-қануниға
пишқан тәвратшунас каһин Әзраға салам! [13] Әнди мән шундақ ярлиқ чүшириманки,

---

6:19 Мис. 12:1-28; Лав. 23:5; Чөл. 28:16; Қан. 16:2

6:22 **«Асурийә падишасиниң көңли»** — Парс императорини «Асурийә падишаси» дәп аташ қизиқ иш. Шүбһисизки, Парс императори «Бабил падишаси», шундақла «Асурийә падишаси» дегән унванларға варислиқ қилған.

7:6 **«қайтип чиқти»** — Муқәддәс Китапта «Йерусалимға бериш», яки «Йерусалимға келиш» дегән сөз дайим дегидәк «Йерусалимға чиқиш» дегән ибарә билән ипадилиниду (мәсилән, «Йәр.» 31:6). **«Пәрвәрдигарниң қоли униңда болғачқа...»** — Тәвратта «Пәрвәрдигарниң қоли униңда болғачқа» дегән сөзләр көп йәрләрдә учрайду, у: «Пәрвәрдигар униңға мәдәт бәргәчкә» дегән мәнани билдүриду.

7:7 **«ибадәтхана хизмәткарлири»** — ибраний тилида «Нәтинийлар». 2:43ни көрүң.

7:12 **«Худаниң мукәммәл Тәврат-қануни»** — бу айәттики «мукәммәл» дегән сөзниң башқа тәрҗимиләрдики орни бизниң тәрҗимимиздикигә охшаш болмаслиғи мүмкин: — Мәсилән «Артахшаштадин... Худаниң қануниға **мукәммәл** Тәвратшунас болған каһин әзраға...» яки «Артахшаштадин... Әзраға **мукәммәл** салам (хатирҗәмлик) болғай».

падишалиғимда туруватқан Исраиллардин, шундақла уларниң каһин вә Лавийлиридин кимләр Йерусалимға беришни халиса, һәммиси сениң билән биллә барса болиду.
[14] Чүнки сән падиша вә униң йәттә мәслиһәтчиси тәрипидин тайинланған екәнсән, қолуңдики Худаниң қанун китавида ейтилғанлири бойичә, Йәһудийә вә Йерусалимға тәкшүрүш-һал сорашқа әвәтилгәнсән. [15] Сән падиша вә униң мәслиһәтчилири өз ихтияри билән Исраилниң Худасиға сунған алтун-күмүчләрни көтирип берип униңға тәғдим қил (униң макани Йерусалимдиду); [16] Шуниңдәк қолуң пүткүл Бабил өлкисидә қанчилик алтун-күмүчләрни тапалиса, шуни хәлиқ вә каһинлар Йерусалимдики Худаниң өйигә тәғдим қилишқа өз ихтияри билән бәргән соғатларға қошуп апарғин. [17] Сән бу пулларға еһтиятчанлиқ билән қурбанлиқлар үчүн топақ, қочқар, қоза вә қошумчә ашлиқ һәдийәлири һәм шарап һәдийәлири сетивелип, буларни Йерусалимдики Худайиңларниң өйидики қурбангаһқа сунғин.
[18] Қалған алтун-күмүчләрни сән вә җәмәтиңдикиләргә қандақ қилиш мувапиқ көрүнсә, Худайиңларниң ирадиси бойичә шундақ қилиңлар. [19] Сениң Худайиңниң өйидики ишларға ишлитишкә саңа бәргән қача-қучиларни Йерусалимдики Худаниң алдиға қой.
[20] Әгәр шуниңдәк саңа Худайиңниң өйидики қалған ишларға чиқим қилидиғанға немә хираҗәт керәк болса, сән падиша ғәзнисидин елип ишләткин.
[21] Шуниң билән мәнки падиша Артахшаштадин дәрияниң шу ғәрип тәрипидики барлиқ ғәзнә бәглиригә шундақ буйруқ чүшириманки, асмандики Худаниң Тәврат-қанунининиң алими болған каһин Әзра силәрдин немини тәләп қилса, силәр әстайидиллиқ билән униң дегинидәк бежириңлар. [22] Униң алидиғини күмүч йүз талантқичә, буғдай йүз корғичә, шарап йүз батқичә, зәйтун мейи йүз батқичә болсун, тузға чәк қоюлмисун.
[23] Асманлардики Худа немини әмир қилса, шу асманлардики Худаниң өйи үчүн әстайидиллиқ билән бежирилсун; немишкә Худаниң ғәзивини падиша вә оғуллириниң падишалиғиға чүшәргидәкмиз? [24] Биз шуниму силәргә мәлум қилимизки, умумән каһинлар, Лавийлар, ғәзәлкәшләр, дәрвазивәнләр, ибадәтхана хизмәткарлири вә Худаниң бу өйидә хизмәт қилидиғанларниң һеч қайсисидин баҗ, олпан вә парақ елишқа болмайду.
[25] Әнди сән әй Әзра, Худайиңниң сәндә болған һекмитигә асасән, Дәрияниң шу ғәрип тәрипидә Худайиңниң Тәврат-қанунини билгән, барлиқ хәлиқниң дәвасини сорайдиған, уларни идарә қилидиған сорақчи вә һакимларни тайинлиғин; вә Тәврат-қанунини билмәйдиғанларға болса, уларға буларни үгитиңлар. [26] Худайиңниң қануниға вә падишалиқниң қануниға риайә қилмайдиғанлар болса, униң үстидин адаләтлик билән һөкүм чиқирилсун; у өлүмгә, яки сүргүнгә яки мал-мүлкини мусадирә қилишқа вә яки зинданға ташлашқа һөкүм қилинсун».

Әзраниң Худаға һәмдусана оқушлири

[27] Әзра мундақ деди — Ата-бовилиримизниң Худаси болған Пәрвәрдигарға һәмдусана болғай! Чүнки У падишаниң көңлигә, Йерусалимдики Пәрвәрдигарниң өйини шундақ көркәм безәш нийитини салди, [28] йәнә мени падиша вә мәслиһәтчилири алдида һәм падишаниң мөһтәрәм әмирлири алдида илтипатқа ериштүрди. Пәрвәрдигар Худайимниң қоли мәндә болуп, У мени ғәйрәтләндүргәчкә, өзәм билән биллә Йерусалимға чиқишқа Исраиллар ичидин бир нәччә мөтивәрләрни жиғдим.

7:15 Әзра 8:25
7:22 **«күмүч йүз талантқичә, буғдай йүз корғичә, шарап йүз батқичә,...»** — бир «талант»ниң топтоғра қанчилик екәнлиги һазир бизгә намәлум, бәлким 45 килограм болуши мүмкин; шуңа 100 талант күмүч бәлким 4 тонничә болатти; бир «кор» 220 литр, 100 кор буғдай 30 тонна, бир «бат» 22 литр, 100 бат 2200 литр болатти.
7:25 **«Әнди сән әй Әзра, Худайиңниң сәндә болған һекмитигә асасән...»** — ибраний тилида «Әнди сән қолуңда тутқан Худайиңниң һекмитигә асасән...».

Əзра билəн биллə қайтқанларниң сани

8 [1]Падиша Артахшашта сəлтəнəт сүрүп турған вақитта, Бабилдин мениң билəн биллə
қайтқанларниң ата жəмəт башлиқлири вə уларниң нəсəпнамилири төвəндикичə: —
[2]Финиһасниң əвлатлиридин Гəршон, Итамарниң əвлатлиридин Даниял, Давутниң əвлат-
лиридин Һаттуш, [3]Шеканияниң əвлатлиридин, йəни Парошниң əвлатлиридин Зəкəрия вə
униң билəн нəсəпнамидə тизимланған əркəклəр жəмий бир йүз əллик киши; [4]Паһат-Моаб-
ниң əвлатлиридин Зəраһияһниң оғли Əлйойинай вə униң билəн биллə қайтқан əркəклəр
икки йүз киши; [5]Шеканияниң əвлатлиридин болған Яһазийəлниң оғли вə униң билəн
биллə қайтқан əркəклəр үч йүз киши; [6]Адинниң əвлатлиридин Йонатанниң оғли Əбəд вə
униң билəн биллə қайтқан əркəклəр əллик киши; [7]Еламниң əвлатлиридин Аталияниң оғли
Йəшая вə униң билəн биллə қайтқан əркəклəр йəтмиш киши; [8]Шəфатияниң əвлатлиридин
Микаилниң оғли Зəбадия вə униң билəн биллə қайтқан əркəклəр сəксəн киши; [9]Йоабниң
əвлатлиридин Йəһийəлниң оғли Обадия вə униң билəн биллə қайтқан əркəклəр икки йүз он
сəккиз киши; [10]Шеломитниң əвлатлиридин Йосифияниң оғли вə униң билəн биллə қайтқан
əркəклəр бир йүз атмиш киши; [11]Бибайниң əвлатлиридин Бибайниң оғли Зəкəрия вə униң
билəн биллə қайтқан əркəклəр жигирмə сəккиз киши; [12]Азгадниң əвлатлиридин Һаккатан-
ниң оғли Йоһанан вə униң билəн биллə қайтқан əркəклəр бир йүз он киши; [13]Адоникамниң
əвлатлиридин əң ахирида қайтқанларниң исимлири Əлифəлəт, Җəийəл вə Шемая болуп,
улар билəн биллə қайтқан əркəклəр атмиш киши; [14]Бигвайниң əвлатлиридин Утай билəн
Заббуд вə улар билəн биллə қайтқан əркəклəр йəтмиш киши.

Лавийлар билəн ибадəтхана хизмəткарлири — йəни «нəтанийлар» — уларниң чақиртилиши

[15]— Мəн уларни Ахаваға ақидиған Дəрияниң бойиға жиғдим; биз у йəрдə чедир тикип үч күн
турдуқ. Хəлиқни вə каһинларни арилап қарисам у йəрдə Лавийлар йоқ екəн. [16]Шуңа мəн
башлиқлардин Əлиезəр, Арийəл, Шемая, Əлнатан, Яриб, Əлнатан, Натан, Зəкəрия билəн Мə-
шулламларни вə уларға қошуп оқумушлуқ алимлардин Йоариб билəн Əлнатанни чақиртип
келип, [17]уларға һавалə қилип Касифия дегəн йəргə, Иддо дегəн Атаман билəн көрүшүшкə
əвəттим. Мəн Касифия дегəн йəрдə Иддоға вə униң ибадəтхана хизмəткарлири болған қе-
риндашлириға дəйдиған гəплəрни ағзиға селип, уларниң бу йəргə Худайимизниң өйи үчүн
хизмəт қилидиған хизмəтчилəрни бизгə əкелишни өтүндум. [18]Худайимизниң шапаəтлик
қоли биздə болғачқа, улар бизгə Исраилниң əвриси, Лавийниң нəвриси Маһлиниң əвлатли-
ри ичидин оқумушлуқ бир адəмни, йəни Шəрəбияни вə униң оғуллири һəм қериндашлири
болуп жəмий он сəккиз кишини башлап кəлди. [19]Улар йəнə Һашабия вə униң билəн биллə
Мəрариниң əвлатлиридин Йəшая һəм униң қериндашлири һəм уларниң оғуллири болуп,
жəмий жигирмə кишини, [20]Йəнə илгири Давут вə униң əмирлири Лавийларниң хизмитидə
болушқа тайинлиған «Нəтинийлар»дин икки йүз жигирмə кишини башлап кəлди, булар-
ниң һəммиси исимлири билəн тизимланди.

8:3 **«Шеканияниң əвлатлиридин»** — башқа бирхил тəрҗимиси (2-айəт билəн бирлəштүрүлүп): «Давутниң əвлатлиридин, Һаттуш, йəни Шеканияниң оғли, Парошниң əвлатлиридин... ».

8:5 **«Шеканияниң əвлатлиридин болған Яһазийəлниң оғли»** — кона грекчə тəрҗимиси (LXX)дə «Заттуниң əвлатлиридин Яһазийəлниң оғли Шекания» дейилгəн. Бу кона тəрҗимə тоғра болуши мүмкин.

8:10 **«Шеломитниң əвлатлиридин Йосифияниң оғли»** — кона грекчə тəрҗимиси (LXX)дə «Баниниң əвлатлиридин Йосифияниң оғли Шеломит» дейилгəн. Бу кона тəрҗимə тоғра болуши мүмкин.

8:13 **«Адоникамниң əвлатлиридин əң ахирида қайтқанлар...»** — яки «Адоникамниң əвлатлиридин, йəни əң ахирида қайтқанлар...»

8:15 **«Лавийлар йоқ екəн»** — каһинлар өзлири Лавийлар, əлвəттə (пəқəт Һарунниң əвлатлири каһин болиду); мошу йəрдə дейиливатқини каһинлиқтин башқа роһий хизмəт қилалайдиған Лавийларни көрситиду.

8:20 **«Нəтинийлар»** — ибадəтхана хизмəткарлири.

Қайтип келишкә тәйярлиниш

[21] Шу чағда Ахава дәрияси бойида мән Худайимизниң алдида өзәмизни төвән қилип,
өзимиз вә кичик балилиримиз һәм барлиқ мал-мүлкимиз үчүн Худайимиздин ақ йол
тиләшкә роза тутайли, дәп җакалидим. [22] Чүнки биз әслидә падишаға: «Худайимизниң
қоли Уни барлиқ издигәнләрниң үстигә илтипат көрситишкә қоюлиду; лекин Униң қу-
дрити билән ғәзиви Өзини ташлиғанларға зәрбә беришкә тәйярдур» дегән едуқ, әнди
йәнә униңдин йолдики дүшмәнләргә тақабил турушқа пиядә вә атлиқ ләшкәрләр тай-
инлап беришни тәләп қилғанлиғимдин хиҗил болуп қалдим. [23] Шуниң билән биз роза
тутуп Худайимиздин шу иш тоғрилиқ өтүндуқ, у дуайимизни иҗабәт қилди.

Муқәддәс өй үчүн һәдийә қилинған соғатлар

[24] Мән каһин башлири ичидин он икки адәмни вә Шәрәбия, Һашабия вә улар билән бил-
лә болған ака-укилиридин он адәмни таллап, [25] уларға алтун, күмүч вә қача-қучилар-
ни, йәни падиша, униң мәслиһәтчилири, әмирлири вә шуниңдәк шу йәрдә туруватқан
барлиқ Исраиллар «көйдүрмә һәдийә» сүпитидә Худайимизниң өйигә һәдийә қилған
соғатларни тапшурдум. [26] Мән күмүчтин алтә йүз әллик талант, йүз талант еғирлиқти-
ки күмүч қача-қуча, йүз талант алтунни уларниң қолиға өлчәп тапшурдум. [27] Уларға
тапшурғанлиримдин йәнә алтун дас жигирмә болуп, қиммити миң дарик, сүпәтлик
вә валилдап пақирайдиған мис чоң дас икки болуп, алтундәк қиммәтлик еди. [28] Мән
уларға: — Силәр Пәрвәрдигарға муқәддәстурсиләр, қача-қучиларму муқәддәстур, ал-
тун-күмүчләр ата-бовaңларниң Худаси Пәрвәрдигарға ихтиярий һәдийә қилинған
соғаттур. [29] Таки Йерусалимдики Пәрвәрдигарниң өйидики амбар-ғәзниләргә йәткүзүп,
каһинлар вә Лавийларниң башлири вә Исраилларниң қәбилә-җәмәт башлиқлириниң
алдида таразидин өткүзгичә буларни убдан қарап қоғдаңлар, дедим. [30] Шуниң билән
каһинлар билән Лавийлар Йерусалимдики Худайимизниң өйигә апиридиған, тарази-
дин өткүзүлгән шу алтун-күмүч вә қача-қучиларни тапшурувалди.

Йерусалимға йетип келиш

[31] Шуниң билән биринчи айниң он иккинчи күни биз Ахава дәриясиниң бойидин
қозғилип Йерусалимға чиқишқа маңдуқ. Худайимизниң қоли үстимиздә болғачқа, у
бизни дүшмәнлиримиздин вә йолда пайлап турған қарақчилардинму қутқузди. [32] Биз
Йерусалимға келип у йәрдә үч күн турдуқ; [33] төртинчи күни Худайимизниң өйидә ал-
тун-күмүч вә қача-қучилар таразида өлчинип каһин Урияниң оғли Мәрәмотниң қо-
лиға тапшурулди; униң йенида Финиһасниң оғли Әлиазар, йәнә Лавийлардин Йәшу-
аниң оғли Йозабад билән Биннуийниң оғли Ноадияһлар бар еди. [34] Һәммә нәрсә сани
бойичә вә еғирлиғи бойичә өлчәнди вә шуниң билән биллә һәр бириниң еғирлиғи
пүтүп қоюлди.
[35] Шу чағда әсли елип кетилгәнләрниң әвлатлири, йәни сүргүнлүктин қайтқанлар
Исраилларниң Худасиға «көйдүрмә қурбанлиқ» сүпитидә пүткүл Исраил үчүн он
икки топақ, тохсән алтә қочқар, йәтмиш йәттә қоза сунди, йәнә гуна қурбанлиғи сүпи-
тидә он икки текә сунди; буларниң һәммиси Пәрвәрдигарға аталған көйдүрмә қурбан-

---

8:25 Әзра 7:14, 15
8:26 **«күмүчтин алтә йүз әллик талант... йүз талант алтун...»** — шу дәвирдики Исраиллар арисида бир «талант»ниң топтоғра қанчилик екәнлиги бизгә ениқ әмәс; «күмүчниң таланти» болса бәлким 45 килограм, «алтунниң таланти» бәлким 90 килограм болуши мүмкин; шуңа 650 талант күмүч бәлким 29 тоннича болатти, 100 талант күмүч 6.5 тоннича, 100 талант алтун 9 тоннича болатти.
8:27 **«дарик»** — (яки «драхма») — Парс империйәсидики бирхил алтун тәңгә; мошу йәрдә бу дасларниң қиммити 400-500 килограм алтунға баравәр еди.

лиқ еди. [36] Улар падишаниң ярлиқ хәтлирини падишаниң валийлириға вә Дәрияниң бу ғәрип тәрипидики һөкүмдарларға тапшурувиди, улар хәлиққә вә Худаниң өйиниң ишлириға изчил ярдәм бәрди.

Хәлиқниң ят әлләргә әгишип садақәтсизлик қилиши — Әзраниң Исраилниң гуналирини тонуп дуа қилиши

9 [1] Бу ишлар пүткәндин кейин әмирләр мениң билән көрүшкили йенимға келип: — Исраиллар, каһинлар вә Лавийлар өзлирини мошу зиминлардики таипиләрдин, йәни уларниң жиркиничлик адәтлиридин айрип турмиди, — демәк, улар Қананийлар, Һиттийлар, Пәриззийләр, Йәбусийлар, Аммонийлар, Моабийлар, Мисирлиқлар вә Аморийларға әгишип маңди. [2] Чүнки улар бу ят таипиләрдин өзлиригә вә оғуллириға хотун елип берип, Худаға хас муқәддәс нәсилни мошу зиминлардики таипиләр билән арилаштурувәтти; униң үстигә, әмирләр билән әмәлдарлар бу садақәтсизликниң башламчилиридур, — дейишти.
[3] Мән бу ишни аңлапла көйнәк билән тонумни житип, чач-сақаллиримни жулуп
ғәм-қайғуға чүшүп олтирип кәттим. [4] Вә Исраилниң Худасиниң сөзлиридин қорқуп титригәнләрниң һәр бири сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләрниң садақәтсизлиги түпәйлидин йенимға кәлди. Мән таки кәчлик қурбанлиқ сунулғичә ғәм-қайғуға чөмүп олтардим.
[5] Кәчлик қурбанлиқ вақтида мән өзәмни төвән қилған һаләттин туруп, көйнәк вә тонум житиқ һалда Худайим Пәрвәрдигарға йүзлинип тизлинип олтирип, қоллиримни йейип, [6] дуа қилип: — «Аһ Худайим, шәрмәндиликтә йүзүмни саңа қаритиштин иза тартмақтимән, и Худайим; чүнки қәбиһликлиримиз толилиғидин башлиримиздин ашти, асийлиқ-итаәтсизлигимиз асманларға тақашти. [7] Ата-бовилиримизниң күнлиридин
тартип бүгүнгә қәдәр зор итаәтсизликтә жүрүп кәлдуқ, шуңа қәбиһликлиримиз түпәйлидин биз, бизниң падишалиримиз вә каһинлиримиз худди бүгүнки күндикидәк һәр қайси жутлардики падишаларниң қолиға чүшүп, қиличқа, сүргүнлүккә, булаң-талаңға, номусқа тапшурулдуқ.
[8] Әнди һазир азғинә вақит Худайимиз көзлиримизни нурландуруп, қуллуғимизда бизгә азғина арам берилсун дәп, қечип қутулған бир қалдини сақлап келип, бизгә өзиниң муқәддәс жайидин худди қаққан қозуқтәк муқим орун берип, бизгә Худайимиз Пәрвәрдигардин илтипат көрситилди. [9] Чүнки биз һазир қулларимиз; һалбуки, Худайимиз мошу қуллуғимизда йәнила бизни ташливәтмәй, бәлки Парс падишалириниң алдида рәһимгә ериштүрүп, Худайимизниң өйини селип, харабиләшкән жайлирини яңливаштин оңлашқа бизни роһландурди, шундақла бизни Йәһудийә вә Йерусалимда сепиллиқ қилди. [10-11] И Худа, биз бу илтипатлар алдида йәнә немә дейәләймиз? Чүнки биз йәнила Сениң мөмин бәндилириң болған пәйғәмбәрләр арқилиқ тапилған әмирлириңни ташливәттуқ; Сән улар арқилиқ: «Силәр кирип мирас қилип егиләйдиған зимин болса, шу зиминдики таипиләрниң ипаслиғи билән булғанған бир зимин; чүнки улар түрлүк напакліқларни қилип, жиркинчлик адәтлири билән бу зиминни бу чәттин у

9:6 Заб. 37:5
9:7 **«номусқа тапшурулдуқ»** — ибраний тилида «йүзи чүшкәнлигигә тапшурулдуқ».
9:8 **«бизгә өзиниң муқәддәс жайидин худди қаққан қозуқтәк муқим орун берип,...»** — «Йәш.» 22:20-24ни көрүң.
9:9 **«...бизни Йәһудийә вә Йерусалимда сепиллиқ қилди»** — «сепиллиқ» мошу йәрдә асасән көчмә мәнада ишлитилгән болса керәк. Чүнки Йерусалимдики сепил мошу вақитта техи қурулмиған еди («Нәһ.» 1-бапни көрүң).

четиғичә толдурувәтти. [12] Шуңа силәр қизлириңларни уларниң оғуллириға бәрмәңлар,
оғуллириңларға уларниң қизлирини елип бәрмәңлар; силәр күчийип, зиминниң на-
зу-немәтлиридин йейишкә, зиминни әбәдил-әбәт әвлатлириңларға мирас қилип қал-
дуруш үчүн мәңгү уларниң аман-течлиғи яки мәнпәитини һәргиз издимәңлар» — дегән
едиң. [13] Бизниң рәзил қилмишлиримиз вә наһайити еғир итаәтсизлигимиз түпәйлидин
бу һәммә бала-қаза бешимизға кәлгән еди вә Сән, и Худайимиз, қәбиһликлиримизгә
тегишлик болған җазайимизни йениклитип, бизгә бүгүнкидәк нижатлиқ илтипатни
көрсәткән туруқлуқ, [14] биз қандақму йәнә әмирлириңгә хилаплиқ қилип, бундақ жир-
киничлик қаидиләрни тутқан бу таипиләр билән никаһлиниверимиз? Мабада шундақ
қилидиған болсақ, Сән бизгә ғәзәплинип, бизгә бир қалди яки қутулғидәк бирисиниму
қалдурмай йоқатмай қаламсән? [15] И Исраилниң Худаси болған Пәрвәрдигар, Сән һәққа-
нийдурсән! Шу сәвәптин биз бүгүнкидәк қутулуп қалған бир қалдимиз. Қара, биз Сениң
алдиңда итаәтсизликлиримиздә туруватимиз, шуңа Сениң алдиңда һеч қайсимиз тик
туралмай қалдуқ» — дедим.

Гунайини тонуп, қилған дуаниң нәтиҗиси

10 [1] Әзра дуа қилип, гунайини тонуп жиғлап Худаниң өйи алдида жиқилип дүм
ятқан чағда, Исраиллардин наһайити чоң бир җамаәт, әр-аяллар вә балилар униң
йениға келип жиғилди; көпчиликму қаттиқ жиғлап кетишти. [2] Еламниң әвлатлиридин,
Йәһийәлниң оғли Шекания әзраға: — Биз Худайимизға садақәтсизлик қилип бу
зиминдики ят таипиләрдин хотун аптуқ. Һалбуки, Исраил үчүн йәнила үмүт бар; [3] биз
әнди Худайимиз билән әһдилишәйли, ғоҗамниң вә Худайимизниң әмирлиридин
қорқуп титригәнләрниң нәсиһитигә асасән бу хотунларни вә улардин төрәлгән
пәрзәнтләрни йолға селип қояйли. Һәммә иш Тәврат қануни бойичә қилинсун. [4] Тур! Бу
иш саңа бағлиқтур, биз сени қоллаймиз; җүръәтлик болуп ишни ада қилғин, — деди.
[5] Шуниң билән Әзра орнидин қопуп, каһинларниң Лавийларниң вә пүткүл Исраил җа-
маитиниң башлиқлирини шу сөз бойичә иш қилимиз, дәп қәсәм ичишкә үндиди, улар
қәсәм ичти.
[6] Андин Әзра Худаниң өйи алдидин қопуп Әлияшибниң оғли Йәһоһананниң өйигә кир-
ди; у у йәргә кәлгәндә ғизаму йемиди, суму ичмиди, чүнки у сүргүнлүктин қайтип кәл-
гәнләрниң садақәтсизлиги үчүн ечинатти. [7] Шуниң билән Йәһудийә вә Йерусалимда
сүргүнлүктин қайтип кәлгәнләрниң һәммисигә җакалинип, Йерусалимға жиғилиңлар,
[8] әмирләр вә ақсақалларниң нәсиһити бойичә, кимки үч күн ичидә йетип кәлмисә, униң
пүтүн мал-мүлки мусадирә қилиниду, сүргүндин қайтип кәлгәнләрниң җамаитидин-
му айрилиду, дәп, җакарнамә чиқирилди. [9] Шуниң билән Йәһуда вә Биняминдики бар-
лиқ әрләр үч күнгичә Йерусалимға жиғилип болди. У тоққузинчи айниң жигирминчи
күни еди; барлиқ хәлиқ Худаниң өйиниң һойлисидики мәйданға келип олтарди, көп-
чилик бу иштин қорқачқа, шуниңдәк қаттиқ яққан ямғур түпәйлидин, титрәп кетишти.
[10] Каһин Әзра орнидин қопуп уларға: — Силәр Худаға садақәтсизлик қилип ят таипиләр-
ниң қизлирини хотунлуққа елип Исраилларниң итаәтсизлигини ашурдуңлар. [11] Әнди
силәр ата-боваңларниң Худаси болған Пәрвәрдигар алдида гунайиңларни тонуп, униң
нәзиридә дурус болғанни қилип, өзәңларни бу зиминдики таипиләрдин вә бу ят әллик
хотунлириңлардин арини очуқ қилиңлар, деди.

9:10-11 Лав. 18:25, 27; Қан. 7:3
9:13 **«бизгә бүгүнкидәк нижат илтипатини көрсәткән»** — бу ибариниң башқа бирхил тәрҗимиси: «бизгә бүгүнкидәк қутулдурулған қалди қалдурған».

12 Пүтүн җамаәт жуқури авазда җавап берип: — Мақул, биз өзлириниң шу гәплири бой-
ичә иш қилимиз. 13 Бирақ адәмләр бәк көп, йәнә келип ямғур пәсли болғачқа талада
туралмаймиз; униң үстигә бу дегән бир-икки күндә пүтидиған иш әмәс, чүнки биздә
бу ишта итаәтсизлик қилғанлар наһайити көптур! 14 Худаниң мошу иш түпәйли кәл-
гән қаттиқ ғәзивиниң биздин кәткичә, башлиқлиримиз пүткүл җамаәткә вәкил болуп
Пәрвәрдигарниң алдида турсун; бизниң һәр қайси шәһәрлиримиздә ят әллардин хотун
алғанларму бәлгүләнгән вақитта шу шәһәрниң ақсақал вә һакимлири билән бирликтә
келип бу ишни бир тәрәп қилсун, — деди.
15 Бу ишқа пәқәт Асаһәлниң оғли Йонатан билән Тиқваһниң оғли Яһзия қарши чиқти,
Мәшуллам билән Лавий Шаббитай уларни қоллиди. 16 Шуниң билән сүргүндин қайтип
кәлгәнләр әнә шундақ қилди. Каһин Әзра вә ата җәмәтлириниң башлиқлири болған-
лар җәмәти бойичә бу ишқа айрилди; уларниң һәммиси исмилири бойичә тизимлан-
ди. Улар онинчи айниң биринчи күни бу ишни тәкшүрүп бир тәрәп қилишқа киришти.
17 Улар ят әллик хотунларни алған әрләрниң сориғини биринчи айниң биринчи күни
түгәтти.

Ят әллардин хотун алғанларниң тизимлиги

18 Каһинларниң әвлатлири ичидә ят әллик хотунларни алғанлардин мошулар чиқти: —
Йозадақниң оғли Йәшуаниң вә униң қериндашлириниң әвлатлиридин: — Маасейаһ, Әли-
езәр, Яриб, Гәдалия. 19 Улар хотунлиримизни йолға селип қойимиз дәп қәсәм қилип қол
беришти вә гунайи үчүн итаәтсизлик қурбанлиғи сүпитидә қой падисидин бир қочқар-
ни сунди. 20 Иммәрниң әвлатлиридин Һанани билән Зәбадия; 21 Һаримниң әвлатлири
ичидә Маасейаһ, Елияһ, Шемая, Йәһийәл вә Уззия; 22 Пашхурниң әвлатлиридин Әлйойи-
най, Маасейаһ, Исмаил, Нәтанәл, Йозабад вә Әласаһ.
23 Лавийлар ичидә Йозабад, Шимәй, Келая (« Келита»му дейилид), Питаһия, Йәһуда билән
Әлиезәр; 24 ғәзәлкәшләр ичидә Әлияшиб; дәрвазивәнләр ичидә Шаллум, Тәләм, Ури.
25 Исраиллардин: — Парошниң әвлатлиридин Рамия, Йиззия, Малкия, Миямин, Әли-
азар, Малкия, Беная; 26 Еламниң әвлатлиридин Маттания, Зәкәрия, Йәһийәл, Абди,
Йәримот билән Елияһ; 27 Заттуниң әвлатлиридин Әлйойинай, Әлияшиб, Маттания,
Йәримот, Забад билән Азиза; 28 Бибайниң әвлатлиридин Йоһоһанан, Һанания, Заббай
билән Атлай; 29 Баниниң әвлатлиридин Мәшуллам, Маллуқ, Адая, Яшуб, Шеал билән Ра-
мот; 30 Паһат-Моабниң әвлатлиридин Адна, Җилал, Беная, Маасейаһ, Маттания, Бәзаләл,
Биннуий билән Манассәһ; 31 Һаримниң әвлатлиридин Әлиезәр, Йишия, Малкия, Шемая,
Шимеон, 32 Бинямин, Маллуқ вә Шәмария; 33 Хашумниң әвлатлиридин Маттинай, Мат-
татаһ, Забад, Әлифәләт, Йәрәмай, Манассәһ вә Шимәй; 34 Баниниң әвлатлиридин Мадай,
Амрам, Уәл, 35 Беная, Бәдия, Келуһай, 36 Вания, Мәрәмот, Әлияшиб, 37 Маттанияһ, Матти-
най, Ясу, 38 Бани, Биннуий, Шимәй, 39 Шәләмия, Натан, Адая, 40 Макнадибай, Шашай, Ша-
рай, 41 Азарәл, Шәләмия, Шәмария, 42 Шаллум, Амария, Йүсүп; 43 Небониң әвлатлиридин
Җәийәл, Маттитияһ, Забад, Зебина, Яддай, Йоел вә Беная. 44 Буларниң һәммиси ят әллик
хотунларни алғанлар еди, вә шуниңдәк улардин бәзиләрниң хотунлири пәрзәнтму көр-
гән еди.

10:13 **«чүнки биздә бу ишта итаәтсизлик қилғанлар наһайити көптур!»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «чүнки биз бу ишта бәк еғир итаәтсизлик қилғанмиз».
10:21 **«Елияһ»** — бу исим әрәб тилида, шундақла уйғур тилида «Илияс» дейилиду.
10:29 **«Рамот»** — яки «Йәрәмот».
10:44 **«вә шуниңдәк улардин бәзиләрниң хотунлири пәрсәндму көргән еди»** — башқа бир хил тәрҗимиси: — «... вә шуниң билән улар хотунлирини вә пәрсәндлирини йолға селивәтти». Бу айәтниң тексттә кәмтүклүк болуши мүмкин. Шуңа мәнаси еник әмәс.

Тәврат дәвридә Исраилда йүз бәргән муһим вақийәләр

1. (а) Ибраһим, Сараһ вә Тәраһ Қанаан зиминиға бармақчи болуп, Ур шәһиридин чиқиду. (б) Улар Һаран шәһиридә тохтап қалиду.
2. Ибраһимниң икки оғли — Исһақ (Сараһтин) вә Исмаил (дедики Һәҗәрдин) туғулиду. Исһақтин Якуп вә Әсав (Ривкаһдин) төрилиду. Якуптин он икки оғул, бир қиз төрилиду.
3. Йүсүп қуллуққа сетилип Мисирға елип берилиду. У Пирәвнниң қол астида Мисирға вәзир болиду. Якуп вә оғуллири ачарчилиқта озуқ издәп Мисирға чүшиду. Йүсүп уларни қобул қилип Гошән зиминиға олтурақлаштуриду («Яритилиш» мошу йәрдә тохтайду).
4. Исраиллар Мисирда қуллуққа чүшиду. 400 жилдин кейин, Муса пәйғәмбәр уларни Мисирдин йетәклəп чиқиду («Мисирдин чиқиш»). Муса пәйғәмбәргә Синай теғида «муқәддәс қанун» вәһий қилиниду («Мисирдин чиқиш», «Лавийлар»).
5. 12 пайлақчи Қанаан зиминини чарлайду. Амма Исраиллар ишәнмәсликтин зиминға тегәлмәйду, чөл-баяванда 40 жил кезип жүриду («Чөл-баявандики сәпәр»).
6. Исраиллар Иордан дәриясидин өтүштин аввал Муса пәйғәмбәр әһдини иккинчи қетим уларға шәрһләйду («Қанун шәрһи»).
7. Йәшуа пәйғәмбәрниң йетәкчилики билән Исраиллар Қанаан зиминиға кириду, уни егиләйду. Йәшуа уларға зиминини тәқсим қилиду. Малиманчилиқ дәври – «Батур һакимлар» һөкүмранлиқ қилиду. Падишалиқ дәври – Саул, Давут, Сулайман. Падишалиқ бөлүниду – җәнупта «Йәһуда», шималда «Исраил».
8. Шималий падишалиқ («Исраил») Асурийә империяси тәрипидин сүргүн қилиниду. Сүргүн болғанларниң көп қисми қайтип келәлмәйду (миладийәдин илгирики 721-жили).
9. (150 жилдин кейин) Җәнубий падишалиқ («Йәһуда») Бабил империяси тәрипидин сүргүн қилиниду. Сүргүн болғанларниң көп қисми қайтмайду (миладийәдин илгирики 586-жили).
10. 70 жил сүргүн болғандин кейин, Исраилларниң садиқ бир қисми Әзра вә Нәһәмияниң йетәкчиликидә Қанаан зиминиға қайтиду.
11. Худаниң хәлқи падишасиз һалда Қана'ан зиминида туриду. Тәвратниң ахирқи қисми («Малаки пәйғәмбәр») миладийәдин илгирики 400-жили әтрапида йезилиду. Исраиллар аввал Грек, андин Рим империяси тәрипидин һөкүмранлиқ қилиниду. Уларниң ичидә көп адәмләр Худа әвәтидиған Қутқузғучи-Мәсиһни күтиду.

Тәвраттики пәйғәмбәрләр – уларниң дәвирлири
1. Сүргүн болуштин илгирики пәйғәмбәрләр
2. Сүргүн болуш мәзгилидики пәйғәмбәрләр
3. Сүргүн болғандин кейинки пәйғәмбәрләр

ТӘВРАТ ДӘВРИНИҢ ТАРИХИНИ КӨРСИТИДИҒАН КАРТА

Қошумчə сөз

«Əзра»ниң муəллипи зади ким? — Тəвраттики «Əзра» вə «Нəһəмия» дегəн икки китапниң қурулмисидики охшашлиқ

«Əзра» вə «Нəһəмия» дегəн һəр икки китап төрт чоң бөлəктин тəшкил қилинған; һəр иккила китапниң биринчи бөлигиниң темиси «қайтиш», иккинчи бөлигиниң темиси «қайта қурулуш», үчинчи бөлигиниң темиси йəнə «қайтиш» (җисманий яки роһий қайтиш), төртинчи бөлигиниң темиси «ислаһат». Икки китапниң қурулмисида, булардин башқа йəнə бир нəччə охшашлиқ тəрəплириму бар (мошу йəрдə саһипə чəклимиси билəн тəпсилий тохталмидуқ).

Умумий селиштурма: —

Əзра	Нəһəмия
1-қайтиш (1-2-бап) (җисманий қайтиш)	3-қайтиш (1-2-бап) (җисманий қайтиш)
1-қайта қурулуш (3-6-бап)	2-қайта қурулуш (3-7-бап)
2-қайтиш (7-8-бап) (җисманий қайтиш)	Йеңилиниш (8-10-бап) (роһий қайтиш, қайтидин əһдə түзүлүш)
Ислаһат (9-10-бап)	Ислаһат (11-13-бап)

Шу селиштурмидин икки китапниң йезиш услубидики охшашлиқни көрүрвалғили болиду. Шуңа көп алимлар икки китапниң муəллипини бир адəм дəп қарайду.

«Əзра» дегəн китапни язғучи Əзраниң өзидур. Буниңға испат, 6:27-28дə вə кейинки бапларда Əзра беваситə өзини тилға елип, «Мəн,... мəн, ... мəн...» дəп баян қилиду. Китапниң баплиридин язғучиниң инчикə һəм әстайидил алим вə тарихшунас екəнлиги чиқип туриду. Бу «Нəһəмия» вə «Тарих-Тəзкирə»ни язғучиларниң инчикə вə тəпсилий услубиға бəк мас келиду. Шуңа бир қисим алимлар «Нəһəмия» вə «Тарих-Тəзкирə»ниң муəллипи яки муһəррири Əзра, дəп қарайду. Биз мошу пикиргə бəк майилмиз.

Немишкə Əзраниң дəвридə «мустəқиллиқ һəрикити» болмиған? (Мəсиһниң келиши үчүн тəйярлиқ қилиш)

Йəһудийларниң Худаға садиқ болған «қалдиси»и сүргүнлүктин қайтқандин кейинки дəвирлəрдə назил қилинған китапларда, йəни «Əстəр», «Һагай», «Зəкəрия», «Əзра», «Нəһəмия» вə «Малаки» дегəн Тəврат қисимлирида адəмни қизиқтуридиған бир иш шуки, «мустəқиллиқ» дегəн мəсилə бир қетимму тилға елинған əмəс. Əзра Исраил үчүн дуа қилғанда уларниң беқинди əл болғанлиғини ениқ көрситиду — У: — «Биз һазир

қуллар» дәйду (9:9). Лекин шу чағда униң Исраилниң мустәқил падишалиғиниң қайта бәрпа қилиниши тоғрилиқ һеч қандақ тәливи болмиған. Қариғанда, Худа Исраилға йетәкчилик қилишқа тайинлиған йолбашчилар өзлириниң бeқинди һалитини разилиқ билән қобул қилған охшайду. Немишкә шундақ болди?

Худаниң Муса пәйғәмбәрниң вастиси арқилиқ Йәһудий хәлқи билән бағлиған әһдисиниң толиму рошән бир қисми шуки, Өз хәлқи Өзигә итаәтмән болса вә бир-бири билән һәққанийлиқ һәм инақлиқ ичидә яшиған болса, ундақта У уларға бәхит-бәрикәт ата қилиду. Мошу әҗайип, көп тәрәплимилик бәхит-бәрикәтләр «Лав.» 26-бапта вә «Қанун шәрһи» 28-бапта тәпсилий баян қилиниду. Һалбуки, улар Худаға вә шуниңдәк бир-биригә садақәтсиз болса, ундақта Униң тәрбийилик җазалири тәдриҗий һалда бешиға чүширилиду. Бу ишлар үстидә «падишалар»дики қошумчә сөз»имиз вә «Инҗил — кириш сөз»имиздә тохталдуқ. Худа Исраил билән түзгән әһдидики «җаза-тәрбийиниң бәш басқучи»ниң тәпсилатлири Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән, «Лав.» 26:14-26 вә «Қан.» 28-бапта тепилиду. Бәш басқучни йәнә төвәндикидәк жиғинчақлашқа болиду. Итаәтсизлиги еғирлашқансери җаза-тәрбийиму еғирлишип бариду: —

Худаниң Исраил билән түзгән әһдиси — «Худаниң җаза-тәрбийисиниң бәш басқучи»

(1) Ваба-қизитминиң чүшүши, дүшмәнләрниң «ишик алдида» туруши, дүшмәнләр алдида асанла мәғлуп болуши («Лав.» 26:14-17).

(2) Ямғур аз, һосулниң начар болуши («Лав.» 26:18-20).

(3) Явайи житқуч һайванларниң көпийиши, уларниң инсанларға вә малларға һуҗум қилиши (буниң көчмә мәнаси бәлким дөләт ичидики муқимсизлиқ, тәртипсизлик вә қанунсизлиқниму көрситиду) («Лав.» 26:21-24).

(4) Шәһәрләрниң муһасиригә елиниши, қәһәтчилик, уларниң дүшмәнләр вә яқа жутлуқларниң алдида бойсундурулуши вә шуларниң қаттиқ башқуруш түзүми астида яшиши («Лав.» 26:25-27).

(5) Дүшмәнләрниң өч елиши, қайтидин шәһәрләрни қоршивелиши, шәһәрләр вә йәр-зиминниң вәйран болуши, сүргүн болуши, сүргүн болғинида вәһимә астида яшиши («Лав.» 26:27-39).

«Батур һакимлар», «Самуил», «Падишалар» вә «Тарих-Тәзкирә»ни оқуғанларға рошәнки, Исраил бу бәш басқучниң һәммисини өз бешидин өткөзгән (бәзи басқучларни бир нәччә қетим бешидин өткөзгән). Исраилниң товва қилиши билән ислаһат болған вақитларда Худаниң уларниң әһвалини әслидики бәхит-бәрикәтликкә кәлтүргинини көргили болиду; һалбуки, умумән улар роһий вә әхлақий тәрәпләрдә барғансери суслишип чүшкүнләшкән еди. Раст, Әзраниң дәвридә Худа уларни әң ахирқи тәрбийилик җазасидин, йәни сүргүнлүктин чиқирған еди. Лекин Даниял пәйғәмбәрниң Исраил үчүн қилған дуалиридин («Даниял» 9-бап) вә Йәшая һәм Әзакиял пәйғәмбәрләрниң бешарәтлиридин қариғанда «сүргүнлүктин қайтиш»ниң сәвәви әмәлийәттә Исраил хәлқиниң бирликтә товва қилишидин әмәс, бәлки Худаниң шапаитидин болған, халас.

Әмәлийәттә Исраил һәтта сүргүн болғандин кейинму бир хәлиқ сүпитидә гуналиридин техичә товва қилмиған еди. Бу иш һәзрити Әзраниң («Әзра» 9-бапта хатириләнгән) Исраил үчүн қилған дуасидин ениқ көрүниду. Биз йәнә бир қетим униң бу қисмини оқуйли: —

«**Аһ Худайим, шәрмәндиликтә йүзүмни Саңа қаритиштин иза тартмақтимән, и Худайим; чүнки қәбиһликлиримиз толилиғидин башлиримиздин ашти, асийлиқ-итаәтсизлигимиз асманларға тақашти. Ата-бовилиримизниң күнлиридин тартип бүгүнгә қәдәр зор итаәтсизликтә жүрүп кәлдуқ, шуңа қәбиһликлиримиз түпәйлидин биз, бизниң падишалиримиз вә каһинлиримиз худди бүгүнки күндикидәк һәр қайси жутлардики падишаларниң қолиға чүшүп, қиличқа, сүргүнлүккә, булаң-талаңға, номусқа тапшурулдуқ.**

Әнди һазир азғинә вақит Худайимиз көзлиримизни нурландуруп, қуллуғимизда бизгә азғина арам берилсун дәп, қечип қутулған бир қалдини сақлап қелип, бизгә өзиниң муқәддәс жайидин худди қаққан қозуқтәк муқим орун берип, бизгә Худайимиз Пәрвәрдигардин илтипат көрситилди. Чүнки биз һазир қуллармиз; һалбуки, Худайимиз мошу қуллуғимизда йәнила бизни ташливәтмәй, бәлки Парс падишаларниң алдида рәһимгә еріштүрүп, Худайимизниң өйини селип, харабиләшкән жайлирини яңливаштин оңлашқа бизни роһландурди, шундақла бизни Йәһудийә вә Йерусалимда сепиллиқ қилди» (9:6-9).

Бу сөзләрдин Исраилниң роһий һалити һәр қандақ иштин ениқ турмамду? Әзра, шундақла Худаниң шу дәвирдики адәмлири вә пәйғәмбәрлириниң һәммиси: Исраил ичидә, һәтта сүргүнлүктин қайтип, Пәләстиндики жапа-мушәққәтләргә чидайдиған хәлиқләр ичидә түптин товва қилиш техи болмиған еди, демәктә. Шуңа уларда Худа бизни мустәқил бир падишалиққа айландуриду, дәйдиған ой болса, бу бир хам хиял болатти. Пәрвәрдигарниң Өз әһдисигә бойсунғанларға вәдә қилған «башқа әлләрдин үстүн туридиған», толиму гүлләнгән, «**қуйруқ әмәс, баш болған**» бир падишалиқ («Қан.» 28:6-13) техиму жирақта еди. Шу әһвал астида бундақ мустәқил дөләтни қайтидин бәрпа қилишқа интилиш наданлиқ болатти. Буниң орниға, Худаниң шапаити билән азрақ бир «қалди»ниң Худа вәдә қилған зимини үстидә яшашқа қайтип кәлгәнлиги, шундақла шу «қалди»ниң һәммигә Қадир Худаниң өзлирини идарә қилишқа қойған падишаларниң илтипатидин муйәссәр қилғанлиғи түпәйлидин тәшәккүр ейтишиға тоғра келәтти. «**Һәққанийәт һәр қайси әлни жуқури көтирәр**» дәйду Сулайман («Пәнд.» 14:34), лекин һеч қандақ түп һәққанийлиқ болмиса «көтирилиш» дегәнниң үмүтүму йоқ болиду (Әзраниң шу дуаси вә «Нәһ.» 9:33-36дә хатириләнгән, һәзрити Нәһәмияниң дуаси охшаш әһвал астида қилинған, шу дуаниму көрүң).

Шүбһисизки, шу дәвирләрдә Худадин қорққан Исраилларда башқичә бир үмүт пәйда болушқа башлиди. Улар Худа уларға пәйғәмбәрлири арқилиқ бәргән бешарәтлик вәдилиридин, пәқәт Қутқазғучи-Мәсиһ дунияға кәлгәндила андин Униң күчлүк хизмәтлири билән Исраилни өз гуналиридин паклиши мүмкин болатти, дегән хуласигә кәлгән («Луқа» 24:21). Әгәр уларда шундақ паклиқ болса, демәк Исраил қәтъийлик билән товва қилған болса, Худаниң Исраилниң әһвалини әслигә кәлтүрүшигә керәк болған шараитлар мүмкин болатти. Мәсиһ Өзи ишлимисә Исраил өз гунайиниң асарәтлири ичидә қалатти. Шу йол билән «қалди»дикиләр гунаниң қанчилик жиркиничлик екәнлигини, униң асаритиниң қанчилик күчлүк екәнлигини тонуп йетишкә башлиди.

Уларниң роһий азатлиққа болған тәшна вә тәлмүрүп күткән үмүтлириниң көңүллиридә һасил болуши билән, Мәсиһниң келиш йоли уларниң қәлбидә һазир болмақта еди. Худа шу кишиләрни «**Мениң Өзәмгә қалдурған қалдим**» («Йәш.» 10:21, 22) дәп аташқа лайиқ көргән вә улардин сөйүнгән еди; мана, шу дәвирләрдә Униң алаһидә тилсимат қилиши уларниң көңүллиридә дәл мошундақ үмүт-тәшналарни һасил қилиштин ибарәттур. Биз башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, Әйса Мәсиһ дунияға кәлгичә болған барлиқ тарих, мәйли Исраилниң яки башқа әлләрниң тарихи болсун, бу пәқәт Худаниң Униң келиши үчүн болған тәйярлиғи, халас, дегили болиду.

Худаниң «**Вақит-саити толуқ тошқанда, Худа Өз оғлини бу дунияға әвәтти. У бир аял кишидин туғулған, шуниңдәк Тәврат қануни астида туғулған еди**» («Гал.» 4:4).

«**Вақит-саити толуқ тошуш**» жәриянида, йәни бу дуниядики барлиқ ишлар Мәсиһниң келиши үчүн тәйярлиништа мошу «қалди» интайин муһим бир амил еди. Улар биринчи болуп Мәсиһни тонуди, Униң келишини қарши алди, шуниңдәк униңға биринчи әгәшкән мухлислардин болди. «Луқа» 1:16-17дә берилгән бешарәт бойичә Йәһия пәйғәмбәрниң дәл мошундақ «Мәсиһниң келиши үчүн хәлиқләрниң көңүллирини тәйярлаш» хизмити болатти.

Әгәрдә «қалди»дикиләр көп бутпәрәс әлләр билән арилишип яки ассимилятсийә қилинип, роһий көрүш сезими торлишип, һәқҗанийлиққа вә диянәтликкә болған виждани суслинип, көңлидики үмүт йоқай дегән болса, ундақта Мәсиһ авал кимләргә келәтти?

Шуңа һәзрити Әзра «хәлиқниң қалдиси»ни булғиғучи тәсирләрдин айришқа, көңүллирини ойғитишқа Худаниң қурали болған. У һәқиқәтән Худаниң адими еди, пәқәт өз гуналири үчүнла әмәс, башқиларниң гунайи үчүнму жиғлиған еди (10:1). Тәврат («кона әһдә») дәври тоғрилиқ дайим көрсәткинимиздәк, Худаниң шу вақитларда Өз хәлқидин тәләп қилған пак-муқәддәслик болса сиртқи бир хил пак-муқәддәслик еди. Ички пак-муқәддәслик болса пәқәт Мәсиһниң өлүми, шундақла Муқәддәс Роһниң келиши билән андин мәвҗут болатти. «Йеңи әһдә» астида болған болса, Әзраниң Исраилларниң көңүллирини паскиничиликтин айриш үчүн улардин «өзлириниң ят әллик аяллирини қоюветиңлар» дегән тәливи (10-бап)ниң һаҗити болмайтти («Мат.» 5:31, 32). Һалбуки: (1) Инҗилниң никаһ тоғрилиқ биринчи тәливи болған етиқатсизлар билән бирләшмәслигимиз яки никаһланмаслиғимиз керәк, дегән тәлим еник берилгән («2Кор.» 6:14). Бирақ: (2) Әгәр шундақ гуна өткүзгән болсиңиз, мәйли қанчилик қийинчилиқ болушидин қәтъийнәзәр, Худаниң сизгә қойған бурчи шуки, шу етиқатсиз җөрәң билән туруп өмүрвайәт униңдин айримаслиғиңиздин ибарәттур. Пәқәт етиқатсиз җөрәң өзлүгидин сиздин кәткүси бар болса, уни қоюп беришиңиз керәк («1Кор.» 7:13-20).